

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА АРТ-МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІВЕНТ-ТЕХНОЛОГІЙ

На правах рукопису

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

на тему:

РОЛЬ МОЛОДІЖНИХ ТА КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ У ЗМІЦНЕННІ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ Й ЗМЕНШЕНІ ПРОЯВІВ ВОРОЖНЕЧІ СЕРЕД МОЛОДІ (досвід України та країн Європи)

Виконала студентка II курсу,

Групи МКД 11-21з

Спеціальності: 028 Менеджмент

соціокультурної діяльності

Біланіна Олена Володимирівна

Керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент Шевченко Н.О.

Рецензент:

кандидат філософських наук,

доцент Кундереви́ч О.В.

Допущено до захисту:

протокол засідання кафедри

№3 від 24 листопада 2022 р.

в.о. завідувача кафедри арт-менеджменту

та івент-технологій

_____ **Вікторія ДОБРОВОЛЬСЬКА**

Київ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ТА СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПІ.....	11
1.1. Шляхи інкорпорації національних культур до європейського гуманітарного простору: виклики та можливості.....	11
1.2. Початок війни в Україні: перші внутрішні міграційні рухи та їх вплив на приймаючі громади.....	17
<i>Висновки до розділу 1.....</i>	<i>28</i>
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ КУЛЬТУРНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЗМІЦНЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЗМЕНШЕНІ ПРОЯВИ ВОРОЖНЕЧІ.....	32
2.1. Кризовий менеджмент українських громадських організацій в умовах повномасштабного вторгнення: кращі практики.....	32
2.2. Досвід країн Європи в зміцненні міжкультурного діалогу через залучення молоді до культурно-мистецьких та освітніх ініціатив.....	40
<i>Висновки до розділу 2.....</i>	<i>46</i>
РОЗДІЛ 3. ОБ'ЄКТИ МОЛОДІЖНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ, ЯК ЧИННИКИ ЗМІЦНЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ.....	48
3.1. Участь центрів й осередків молодіжної й культурної інфраструктури в оновленні діючих цільових програм в рамках «Плану відновлення України»...48	48
3.2. Внесок української діаспори в промоцію української культури за кордоном та зміцнення міжкультурного діалогу.....	57
<i>Висновки до розділу 3.....</i>	<i>63</i>
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Культурні трансформації сучасного світу потребують вироблення пріоритетів у міжнародному співробітництві, які реалізуються через стратегії міжкультурного діалогу, поглиблену взаємодію між державами і народами, доктрини національних культурних політик, впровадження різних організаційних форм на двосторонньому, регіональному та глобальному рівнях, що породжує нову соціокультурну реальність.

Серед основних тенденцій нової соціокультурної дійсності, в якій знаходиться наше суспільство, варто відмітити насамперед ускладнення проблем культурної орієнтації громадян, особливо молоді, перегляд підходів до партнерських і продуктивних міжкультурних відносин, подолання бар'єрів, створених в ході історичного розвитку, створення своєрідних містків, які з'єднують культури різних типів цивілізацій. Разом з тим, в культурному секторі України нині спостерігається збільшення кількості інноваційних культурних проектів та помітне зростання громадських ініціатив, поява нових закладів та організацій, що впроваджують нові культурні продукти і послуги, серед яких молодіжні та культурні центри відіграють важливу роль у розширенні масштабів і ускладненні форм міжкультурного діалогу, інтеграції української культури до світового культурного простору.

Наповнення українського культурного продукту власним національним змістом відбувалося тривалий історичний період. Хоча за часів радянської України багато уваги приділяли розвитку дітей та молоді, зокрема шляхом створення мережі закладів для проведення ними дозвілля, воно передусім мало ідеологічне спрямування. Втім, об'єкти молодіжної чи культурної інфраструктури були досить поширені – якщо на території невеличких громад могли діяти лише клуби культури, то в більших громад були ще й дитячі, підліткові чи молодіжні клуби й гуртки різного спрямування. Країни, для яких дуже важливо щоденне забезпечення демократичних процесів, пройшли

тривалий шлях розвитку, аналізу помилок минулого та імплементацію кращих рішень в наступних кроках.

Важко уявити будь-яку прогресивну державу сучасності, яка б мала неактивне громадянське суспільство. Важливу роль в цьому відіграють національні пріоритети кожної країни, а головне - її цінності. Як показує історія, будь-які успіхи, як і поразки людства мають циклічний характер, але набагато швидше відновлюють та посилюють свої позиції ті країни, де системно багато уваги приділяють якісному всебічному розвитку молодого покоління та розуміння важливості активної участі в розвитку своєї громади, зокрема і в сфері культури.

Розуміння своєї історії, діячів культури минулого та сучасності, а також роль молодих людей у формуванні безбар'єрного простору для представників будь-якої людини, незалежно від її особливостей, походження чи статусу, дозволяє молоді на постійній основі результативно долучатися до забезпечення системи інклюзивності та миробудівних процесів, залишаючи при цьому право кожного зберігати свою ідентичність та унікальність. Це не може не набувати великої ваги в період швидкої глобалізації, свідками якої є всі ми.

В свою чергу, вона допомагає нам швидше дізнатися про кращі вітчизняні й міжнародні практики, які забезпечують всі вище зазначені процеси. Не менш цінним в отриманих спільних результатах суспільства відіграють державні цільові програми та головні провайдери їх реалізації, наприклад, профільні інституції державного та недержавного форматів. Зокрема, за останні роки молодіжний та культурно-мистецький сектори багатьох країн світу пройшли кілька хвиль великих трансформаційних процесів, які були зумовлені зовнішніми викликами. Саме вони стали каталізаторами змін та пошуку нових механізмів розвитку громадянського суспільства, але вже маючи нові вихідні дані.

Одним із ключових викликів сьогодення для більшості країн було і залишається великі внутрішні та зовнішні міграційні рухи молодого покоління, забезпечення умов для їх результативного особистого й професійного

зростання, незалежно від масштабу громади, в якій вони проживають. Якісний кроссекторний діалог, який ґрунтується на взаємно вигідній та підтримуючій співпраці влади, громадського сектору та бізнесу, відображається в показниках ефективності реалізації наявних цільових програм, зокрема в сфері молодіжної та культурної політик.

Саме осередки профільних інституцій, будучи прямими реалізаторами національних напрацювань, допомагають їх адаптувати в регіонах та громадах, безпосередньо контактуючи з представниками цільової аудиторії на постійній основі та аналізуючи на відповідність до актуальних запитів прямих бенефіціарів наданих послуг. Працівники молодіжних й культурних просторів, клубів та центрів на рівні зі спеціалістами з соціальної сфери є одними з перших, хто виявляє нові потреби молодих людей та допомагає скорегувати поточні ініціативи для них, допомагаючи молоді краще зрозуміти себе та важливість своєї ролі й місії в розвитку громади і країни загалом.

Однак, варто не забувати, що лише належне фінансування програм, які безпосередньо стосуються сфери освіти, культури, молоді та її мобільності, дозволяють не тільки зміцнити суспільство, але й спрогнозувати можливі виклики, завчасно розробити ефективні методи попередження явищ мови ворожнечі серед представників різних спільнот. Тому збільшення видатків на такі програми як “Еразмус+”, “Креативна Європа” та “Європейський корпус солідарності”, на розвиток регіональних культурних та молодіжних програм допоможе ще більшій кількості молодих людей, представникам культурних й креативних індустрій розвивати себе як професіоналів в обраній справі та робити свій посильний внесок в позитивні зміни в гуманітарній сфері, збільшать ефективність наявних та розробку нових практичних інструментів задля посилення їх внеску у державотворчі процеси та міжкультурний діалог.

Метою дослідження є аналіз впливу українських та європейських об’єктів молодіжної й культурної інфраструктури, діяльність яких спрямована на зменшення проявів ворожнечі та інтеграційні процеси різних категорій населення, зокрема і молоді, на прискорення змін й пошуку нових механізмів

розвитку громадянського суспільства та посилення участі в процесах прийняття рішень на рівні своєї громади, і країни загалом.

Виходячи із зазначеної мети дослідження, головними **завданнями** під час його проведення були:

- здійснити аналіз вітчизняної і зарубіжної наукової літератури, стану дослідженості проблеми;
- дослідити зарубіжний досвід діяльності місцевих об'єктів молодіжної та культурної інфраструктури та з'ясувати можливості його використання у вітчизняній практиці;
- дослідити вплив перших внутрішніх міграційних рухів на культурні процеси приймаючих громад України із початком війни в 2014 році;
- охарактеризувати виклики та можливості, з якими зіштовхнулися європейці в 2015 році, а також ефективні шляхи інтеграції культур інших національних спільнот до європейського гуманітарного простору;
- розглянути приклади різних стратегій управління культурною діяльністю в кризових ситуаціях представників вітчизняного громадського сектору в умовах повномасштабного вторгнення, і їх роль у зменшенні проявів мови ворожнечі серед молоді;
- проаналізувати практики підвищення рівня взаєморозуміння у мультикультурних середовищах та його зміцнення, зокрема через залучення місцевої молоді до ініціатив культурно-мистецького та/або освітнього напрямів;
- виокремити головні напрями забезпечення якісного виконання ключових цілей спеціалізованих програм в рамках «Плану відновлення України»;
- дослідити роль осередків громадянського суспільства української діаспори за кордоном щодо зміцнення бренду нашої держави на міжнародній арені.

Об'єкт дослідження - сфера діяльності молодіжних та культурних центрів України та Європи.

Предмет дослідження - механізми впливу об'єктів молодіжної та культурної інфраструктури на процеси ускладнення форм міжкультурного діалогу.

Методологічну основу дослідження склали принципи соціокультурного і полісистемного аналізу, науковості та об'єктивності, які використані для з'ясування сутності і змісту міжкультурного діалогу та ролі молодіжних та культурних центрів у зменшенні проявів ворожнечі серед молоді. Застосування обраних методологічних підходів сприяло визначенню комплексу методів дослідження, що дозволяють якісно проаналізувати джерела інформації та сформулювати результати дослідження таким чином, щоб можна було легко змодельовати в майбутньому можливі сценарії розвитку подій в молодіжному та культурно-мистецькому секторі. Провідними методами дослідження виступають порівняльний і структурно-системний, описовий метод і метод порівняння, метод культурного проектування, що дають можливість розглянути а також завчасно підготувати ефективні інструменти попередження та якнайшвидшого вирішення можливих непорозумінь як на місцевому, так на міжнаціональному рівнях та підвищити рівень міжкультурного діалогу за рахунок посилення ролі місцевих об'єктів молодіжної та культурної інфраструктури.

Джерельна база та стан наукової розробленості теми. Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених та фахівців з проблематики діяльності державних та недержавних культурних інституцій у зміцненні громадянської ідентичності та зменшенні проявів ворожнечі, зміцненні міжкультурного діалогу через залучення молоді до культурно-мистецьких та освітніх ініціатив. Ними розглянуто шляхи інкорпорації національних культур до європейського гуманітарного простору в умовах інтеграційних процесів. Очевидним є інтерес науковців до вирішення проблематики інноваційної розвитку культурних та молодіжних центрів в

умовах повномасштабного вторгнення. За останні роки в Україні напрацьований чималий науковий доробок з питань, пов'язаних з внутрішніми міграційними рухами всередині країни та їх впливом на приймаючі громади, загрозами, що виходять від неконтрольованої діяльності російських культурних інституцій. В них аналізуються принципи міграційної політики Європейського Союзу (Демчишина В.Р., Koslowski R., Малиновська О.А., Машевський О.), дослідження наслідків та ефектів міграційних процесів України (Лиховід Н.О., Наконечна В.І., Шепель Т.В.), результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні (Дмитрук Н.), стратегії інкорпорації української культури до європейського гуманітарного простору (Шевченко Н.О.).

У дослідженні проаналізовані численні публікації у періодичній пресі та на сайтах міжнародних культурних інституцій, воно включає ряд ґрунтовних досліджень різних аспектів формування міжкультурного діалогу, описана діяльність громадських спілок та організацій, зокрема, «Асоціації молодіжних центрів України» [29], Молодіжних центрів молодіжного простору-платформи [31], Мережі молодіжних інтеграційних центрів та молодіжних просторів [54-55], пропозиції щодо політики протидії мові ворожнечі в Україні [22] волонтерські ініціативи діяльність громадських організацій

Також інформаційну базу роботи складають постанова КМУ «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» [84], матеріали Декларації принципів толерантності [22], Європейської конвенції щодо прав і свобод людини [51], Конференції «Культура в трансформації» [47], методичний посібник «Молодіжний центр під час війни. Рекомендації для молодіжних центрів» [57], посібники «Чорна методична. Та сама методична про комунікації молодіжних центрів під час війни» [79], «Освіта в сфері прав людини в Інтернеті» [58], посібник для тренерів «Соціальна згуртованість через участь молоді» [80], Посібник з освіти з прав людини за участю молоді «Компас» [81], серія посібників «Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів» [106], онлайн-

курс з волонтерства ГС “Асоціація молодіжних рад України”[73], методичні публікації Міністерства культури та інформаційної політики України, зокрема «Розвиток мережі молодіжних центрів як особливий пріоритет молодіжної політики в Україні[101].

Не менш важливим було і включення до основи цієї магістерської роботи напрацювань Програми «Європейського корпусу солідарності» [86], Проекту створення європейської мережі підтримки діячів культурної й креативної індустрії [95], Проекту Європейського Союзу та Ради Європи «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для потерпілих від дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі у країнах Східного партнерства» [97], Національної програми залучення молоді до відновлення України «ВідНОВА:UA» [69], результатів власних досліджень.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що у магістерській роботі за комплексним принципом відбулося вивчення, аналіз та порівняння як теоретичного підґрунтя, державні механізми використання інструментів регулювання культурного та молодіжного напрямів, так і міжнародні ініціативи й успішні довготривалі програми, які пройшли тривалий процес апробації в різних країнах за участі, зокрема і представників соціально вразливих категорій населення. Також, проведено додатковий порівняльний аналіз вітчизняних й закордонних програм підтримки профільних інституцій, вимір сили їх потенційного впливу на результати в майбутньому та якість трансформаційних процесів соціокультурного середовища, а також участь молодих людей та роль об’єктів культурно-мистецької та/або молодіжної інфраструктури в забезпеченні цього.

Практичне значення результатів, які було отримано в ході дослідження, полягає в можливості представниками профільних інституцій переглянути на відповідність цільові програми культурно-мистецької й соціальної сфер та молодіжної політики, а також спільно з молодіжними працівниками, молодіжними громадськими організаціями, організаціями, що працюють з дітьми та молоддю, а також культурних осередків національних спільнот на

території України, як центрів діяльності української діаспори за кордоном вносити рекомендації та поправки до поточних й майбутніх планів реалізації тематичних програм.

Це, в свою чергу, сприятиме збільшенню результативності використання бюджетних коштів шляхом оперативного перерозподілу їх на ті напрями зазначених сфер, які наразі потребують найбільшої підтримки з боку держави та органів місцевого самоврядування з метою посилення їх спроможності, зокрема і через надавання об'єктам молодіжної й культурної інфраструктур потрібних ресурсів в повному обсязі відповідно до актуальних запитів членів конкретно взятої територіальної громади.

Апробацію результатів дослідження було здійснено шляхом оприлюднення досягнутих результатів на VI Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів «Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір» від 3 листопада 2022 р, тема доповіді «Роль молодіжних та культурних центрів в зміцненні міжкультурного діалогу серед молоді». Крім того, матеріали дипломної роботи базуються на досвіді багаторічної діяльності магістрантки в молодіжному громадському секторі, яка займаючи керівні посади від локального до національного рівнів та будучи молодіжною працівницею, брала на регулярній основі участь у міжнародних заходах з метою навчання й обміну досвідом та у формуванні пропозицій до цільових програм.

Структура роботи. Логіка дослідження зумовила таку структуру дипломної роботи: вступ, три розділи, висновки до кожного з розділів та загальні висновки, список використаних джерел (кількість – 123 найменувань), додатки. Загальний обсяг дослідження склав 81 сторінку.

РОЗДІЛ 1.

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ ТА СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЄВРОПІ

1.1. Шляхи інкорпорації національних культур до європейського гуманітарного простору: виклики та нові можливості

Процеси глобалізації у поєднанні з активною цифровізацією надають сьогодні людству багато можливостей та ресурсів, спонукаючи держави та їх керівництво вдосконалювати свої політики й програми для збільшення їх відповідності до міжнародних стандартів.

Однак це відбувається нерівномірно та не завжди так швидко, як хотіли б жителі тієї чи іншої країни, що обумовлене рядом причин, зокрема, і особливостями стилю ведення державотворчих процесів. В регіонах, де потреба в реформах стоїть доволі гостро протягом тривалого періоду, можна спостерігати високий відсоток міграційних настроїв серед громадян.

Це вкотре ілюструє сильний взаємозв'язок між рівнем соціального та економічного розвитку, бажанням жителів покидати свої громади у пошуках кращого життя для себе та своєї родини.

Міграційні процеси відбувалися постійно. Проте, за останні декілька століть відбулися певні зміни, що, наприклад, сьогодні її масштаби впливу на такі світові сектори, як соціокультурний, соціальний, економічний та політичний порівнюється з “великим переселенням народів”. Так, за останній час більш традиційний варіант міграції, для якого було характерно відцентровий стиль через постійні ідеї потреби “завоювання” й “змішування”, з початком настання індустріальної епохи набув доцентрових підходів, де переважають принципи “концентрування” й “збирання”. Таким чином, ми є свідками того, як міграційний процес пройшов трансформацію не тільки своєї природи чи умов, але й, безперечно, спрямованості.

Не останню роль у цьому відіграє і бажання жителів країни долучатися до процесів прийняття рішень і готовність влади сприяти у цьому. Наприклад,

країни Європи на системній основі вдосконалюють свої політики і програми задля забезпечення демократичності та збільшення інклюзивності, безбар'єрності простору для всіх категорій населення, особливо соціально вразливих. Це є одним із ключових факторів, який завжди приваблював жителів інших континентів розглядати країни “старого світу” в якості своєї нової домівки.

Періодичні загострення чи початок бойових дій в різних куточках нашої планети стають каталізаторами великих міграційних процесів, що стає нерідко справжнім викликом для країн, до кордонів яких прибувають біженці у великій кількості.

Так, свого часу, з метою більш якісного регулювання міграції на теренах європейських країн, було ініційовано підписання у 1992 році Договору про створення Європейського Союзу (Маастрихтської угоди). Вона передбачала створення безпечного простору для жителів країн-підписантів, де надаватиметься право безперешкодного пересування й обрання місця для свого проживання на будь-якій території Союзу.

Важливим компонентом зазначеної угоди було й спільне бачення щодо реалізації міграційної політики задля запобігання несанкціонованій імміграції, зокрема, умови й правила перетину зовнішніх кордонів ЄС, тривалість перебування й працевлаштування громадян інших країн, механізм надання прихистку. Було прийнято рішення, що цими питаннями буде опікуватися майбутній міжурядовий орган, діяльність якого буде ґрунтуватися на принципах Європейської конвенції щодо прав і свобод людини [40] та Конвенції ООН про статус біженців 1951р [46].

В першу чергу, це питання більше розглядалося у безпековому контексті, що підпадало під сферу впливу юстиції й внутрішніх справ, яке, як наркоманію чи міжнародне шахрайство, відносили до “третьої основи” Європейського Союзу. Фактично, будь-яке спільне рішення цього напрямку не передбачало активне надання якось допомоги чи підтримки країні-походження мігрантів, в тому числі, шляхом використання наявних інструментів зовнішньої політики,

адже першочергового мали правоохоронну базу. Саме про це і зазначав Р. Козловські в своїй роботі про міграційний режим на території ЄС. [122]

Однак, на такий процес як міграція, сьогодні, як ніколи, важливо дивитися максимально комплексно, адже він є доволі складним, і без якісної спільної взаємодії між всіма сторонами важко буде говорити про результативність будь-якої міграційної політики. Саме тому одним із ключових компонентів її успішності було і залишається залученість не тільки представників влади різних рівнів, профільних державних інституцій, але й членів громадських і волонтерських організацій, які також опікуються цією сферою, представників засобів масової інформації задля додаткового збереження забезпеченості плюралізму думок всіх учасників процесу.

Доволі часто, говорячи про міграційні рухи в Європейському Союзі, виникає думка про приїзд громадян з менш розвинутих країн, які мають доволі непросту соціально-економічну ситуацію з нерегулярним дотриманням демократичності в різних сферах. Але, як показують статистичні дані, на території ЄС внутрішня міграція у чотири рази перевищує зовнішню. Цьому сприяло розширення країн-членів Союзу і можливість жителів нових країн з більш слабким економічним розвитком вільно переїздити до тих держав, де вони матимуть змогу більше реалізувати свій потенціал і кращі умови для себе чи своїх сімей.

Це було більш притаманно вихідцям Східної частини Європи, які, обираючи свій переїзд до західних регіонів Союзу, часто зупиняли свій вибір на країнах із відсутністю перехідних обмежень для працевлаштування для громадян нових країн-членів. Зокрема, в першу чергу, мова йде про Велику Британію, Ірландію та Швецію.

В той же час варто не забувати про важливість системної роботи щодо забезпечення якісної інтеграції нових жителів до приймаючої громади, адже результативність її впровадження допомагає імміграційній політиці ЄС спрогнозувати, наскільки успішним чи неуспішним можна вважати процес адаптації мігранта/-ки у країні.

Результати проведених активностей в рамках інтеграційного процесу, що розпочинається на локальному рівні, згодом здійснюють свій вплив на загальнодержавному, маю змогу як посилити спроможність і позиції країни на міжнародній арені через зміцнення міжкультурного діалогу й залучення нового кадрового потенціалу, так і навпаки - послабити у зв'язку з неможливістю створити умови для кращого пізнання й розуміння між місцевим населенням й новими, створюючи, таким чином, додаткові передумови появи конфліктних ситуацій та провів мови ворожнечі.

Ось чому члени ЄС багато уваги приділяють якості кроссекторного діалогу, різноманітним дослідженням настроїв своїх громадян і створення дієвих майданчиків для відкритого діалогу задля забезпечення рівних прав й доступу до ресурсів на теренах Союзу як його постійним жителям, так і мігрантам. Зокрема, про ці та інші особливості реалізації міграційної політики на території єдиного європейського простору в 2014 році зазначала Малиновська О.А. у своїй аналітичній доповіді на тему: “Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України” [53].

З метою створення максимально чітких і зрозумілих механізмів взаємодії в цьому напрямі, в листопаді 2004 р. Рада РЄ оголосила про затвердження Спільних базових принципів інтеграції іммігрантів [107]. Так, зокрема, оприлюднений документ включає в себе як пункти про повагу цінностей й знання мови, культури, звичаїв нової країни для мігранта, але з іншого боку - забезпечення можливості участі їх самих у процесах прийняття рішень, інтеграційних політик на задасах відкритих демократичних підходів, в тому числі віднодо гарантій, які були опубліковані в Хартія Європейського Союзу про основоположні права [117]. Вона набрала повну юридичну силу лише в грудні 2009 року після набрання чинності Лісабонського договору, незважаючи на розробку проекту документу ще у 2000р.

Проте, загострення ситуації через війну в Сирії в 2015, як і на теренах ряду країн на Близькому Сході, підвищення ймовірності терористичних загроз в державах із складним соціально-економічним поштовхом для великих міграційних рухів в напрямку країн Європи та Північної Америки. Це стало

справжнім викликом й своєрідною перевіркою на результативність планування й впровадження раніше затвердженої Союзом міграційної політики.

Так, за даними громадської організації «Центр дослідження суспільства» (Cedoss), яка є незалежним аналітичним центром, масовий наплив біженців [60] спонукав вісім членів ЄС скористатися правом на відновлення прикордонного контролю тривалістю до пів року відповідно до Розділу II Шенгенського кодексу.

Враховуючи, що політика прийняття рішень щодо погодження або відмови у наданні прихистку у кожній країні має свої певні відмінності, то кількість схалених заявок була нерівномірною. Проте понад 90% всіх запитів надійшли до Італії, Німеччини, Угорщина, Франція та Швеції. В той самий час, влада Німеччини та Швеції були серед лідерів по наданню позивних рішень для нових мігрантів.

З метою якнайшвидшого врегулювання ситуації, Рада Європейського Союзу з питань юстиції та внутрішніх справ розробила й затвердила в жовтні 2015 року всеохоплюючий план дій щодо активізації політики повернення нелегальних мігрантів до їхніх країн. Виключенням були біженців, які перебувають під міжнародно-правовим захистом. Підтвердженням цього є стаття В.Р. Демчишиної “Принципи міграційної політики Європейського Союзу” [23], яка вийшла на сторінках Часопису Київського університету права у 2018 році.

Всі ці події стали свідченням необхідності перегляду поточних політичних підходів з можливістю певних перезавантажень, зокрема і неможливістю обмежуватися виключно безпековим напрямом та сферою внутрішніх справ. Лише розширений погляд та комплексність при прийнятті рішень сформуєть інклюзивну систему, яка буде включати також і питання освіти, працевлаштування та самозайнятості, зовнішньополітичного вектору та інших не менш вагомих складових демократичних устроїв та подальшої єдності членів ЄС.

Тому, важливо мати якісну законодавчу базу, яка б допомогла забезпечувати умови належного розвитку галузі. Зокрема, наразі вся робота ЄС

в секторі культури спирається на статтю 167 Розділу «Культура» Лісабонського договору – Договору про функціонування Європейського Союзу [109]. Згідно з ним, Союз має доповнювати культурну політику всіх своїх членів в напрямку збереження європейської культурної спадщини, налагодження й зміцнення співробітництва між культурними інституціями різних країн, сприяння збільшенню рівня творчих співпраць, а також інші напрями, які охоплює сфера культури, беручи до уваги культурну багатогранність країн єдиного європейського простору.

Завдяки Рада Європи (РЄ), Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ) та іншим міжурядовим регіональним інституціям, які допомагають врегульовувати будь-які питання міжкультурних відносин, політика цієї сфери може вирішуватися на належному рівні.

Вагому роль в цьому процесі має і ЮНЕСКО. Ця відома міжнародна організація вдало об'єднує зусилля різних держав задля обміну кращими практиками, здобутками та актуальними новинами у сфері культури, освіти, науки, мистецтва та літератури. Так, завдяки її роботі діють програми по збереженню матеріальної і нематеріальної культурної спадщини, підтримці ініціатив сучасних культур, обміну досягненнями в книговидавництві, але не менш важливим є і системний аналіз на ефективність діючих культурних політик різних держав та впливу культури на суспільство, як і можливість його членів брати участь в безперешкодного долучатися до творення культурного продукту в ньому. Ці та інші постулати діяльності ЮНЕСКО були зафіксовані в тексті Декларації принципів толерантності (Declaration of Principles on Tolerance) [22], яка була схвалена на Генеральній конференції організації на 28-й сесії в листопаді 1995 року.

Серед ключових завдань, які постають перед всіма цими організаціями, - допомагати кожній культурі на постійній основі проявляти свою унікальність та самобутність, але при цьому гармонійно поєднуватися з іншими націями в рамках сучасної глобалізації та надавати всім можливість робити свій внесок у формування напрямів світової культурної політики.

1.2. Початок війни в Україні: перші внутрішні міграційні рухи та їх вплив на приймаючі громади

Кожен історичний період має свої досягнення, які можуть слугувати прикладами для наступників, як одна з можливих відправних точок нових здобутків. Наприклад, під час Радянського Союзу багато уваги приділяли розвитку дітей та молоді, зокрема, шляхом створення мережі закладів для якісного проведення ними дозвілля. Якщо на території невеличких громад могли діяти лише клуби культури, то у більших ще й були дитячі, підліткові, молодіжні клуби і гуртки різного спрямування.

Однак з початком процесу перебудови, розпадом Союзу й створенням нових незалежних держав, на порядку денному постали нові виклики і завдання, які потребували від влади будь-якого рівня максимальної включеності в першочергові завдання, серед яких – відновлення й зміцнення економіки нашої країни.

Перші два десятиліття незалежності для нашої країни були доволі складними, що не могло не відобразитися на можливості забезпечувати належним чином кожен сектор, що впливає на якість життя громадян.

Це гарно ілюструє велика кількість закритих або змінених в цільовому призначенні об'єктів дитячо-молодіжної дозвіллевої, культурно-мистецької та спортивної інфраструктури нашої країни.

І лише з початком розбудови інфраструктурного сектору ситуація почала покращуватися, в тому числі, і у вигляді збільшення об'єму ресурсної підтримки програм соціокультурного напрямку. В цьому можна пересвідчитися, переглянувши оприлюднені у вересні 2017 року профільним комітетом Верховної Ради України дані про видатки з державного й місцевого бюджетів протягом 2013-2018 років [10].

Також в останні декілька років спостерігалася позитивна тенденція у збільшенні фінансування для втілення завдань у сфері розвитку спорту, молодіжної політики та політики національно-патріотичного виховання. Зокрема, в державному бюджеті на 2021 рік закладалася сума, що

перевищувала у 2,7 рази, порівнюючи з минулими кошторисами, про що і наголосив перший заступник профільного відомства Сергій Симонов [43] у своєму виступі у грудні 2020 року під час колегії Міністерства молоді та спорту України.

Проте, якщо аналізувати загальний розподіл фінансування із української казни та найближчих до нас країн, то можна помітити, що Польща, Румунія, Словаччина й Угорщина приділяють на державному рівні більше уваги сприянню духовному й фізичному розвитку своїх громадян. Зокрема, це демонструє порівняльна статистка структури державних видатків України та країн-сусідів України у 2016 [78], яку оприлюднила команда інтернет-видання “Ціна держави” у лютому 2019 року.

Однак, з початком війни в Україні у 2014 році, велика кількість молодих людей та їх сімей з тимчасово окупованих територій була змушена покинути свої домівки й переїхати до сусідніх, більш безпечних регіонів та шукати варіанти для продовження розвитку власних ініціатив, або створювати нові.

Трудова міграція, яка через непрості соціально-економічні умови, й далі мала позитивну тенденцію до зростання, а з настанням військових дій лише посилилася. Внутрішні міграційні рухи українців найчастіше були спрямовані до таких великих міст, як Вінниця, Дніпро, Київ, Краматорськ, Львів, Маріуполь, Одеса, Полтава, Харків та інших. Не завжди родинам було легко знайти роботу з бажаним рівнем оплати праці, це створювало додаткові труднощі при перебуванні у новій громаді і лише посилювало зовнішні міграційні настрої, а саме – з часом виїхати на постійне місце проживання до іншої країни.

Особливо це імпонувало молодим людям, про що свідчать опитування молоді протягом 2015-2017 років, які ініціювало Міністерство молоді та спорту України. Так, наприклад, у 2015 році [37] зі свого населеного пункту хотіли виїхати 54,2%, у 2016 - 39,4% [35], а у 2017 - 36,9% [34], де такі настрої більше були серед незаміжніх/неодружених молодих людей (42,8%) з південних (43,8%) та західних (40%) регіонів України.

За той же трирічний період зросла частка і тих, які хотіли іммігрувати: від 52,3% в 2015 до 74,1% в 2017, з яких 79% чоловіки і 68,5% жінки. Для 45,6% найбільш привабливими для переїзду були країни ЄС, інших країн - 21,7%, країн СНД - 6,8% і 12,6% не могли визначитися щодо конкретної країни.

Ці дані підтверджують слушність думки про важливість кожній країні, зокрема й Україні, мати власну стратегію “розумної” перспективної міграційної політики, яка дозволяла б займатися своєчасним попередження причин міграції, а не лише розв’язанням проблем, які пов’язані з нею. Про такий підхід і згадує Лиховід Н.О. у своїй статті “Дослідження наслідків та ефектів міграційних процесів України” 2017 для онлайн-видання “Державне управління: удосконалення та розвиток” [51].

З іншого боку, на території України навчається багато представників інших країн, які є гарними фахівцями та частина з них зацікавлена залишитися в нас на постійно або довготривалий період у зв’язку з напруженою ситуацією в себе на батьківщині. У зв’язку з цим важливою підтримкою для держави в сфері результативного ринку праці стала б програма залучення до нього своїх громадян, зокрема, і з числа іноземних студентів, адже вони за період навчання зрозуміли основні життєві устрої країни, знають декілька мов, а головне – пройшли процес інтеграції у суспільство і розуміють яким чином можуть робити свій внесок у його розвиток. За наявність таких механізмів наголошують Шепель Т.В. та Наконечна В.І. у своїй праці “Соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів України та механізм їх регулювання” за 2020 рік для “Економічного вісника” [119].

Зовнішні та внутрішні виклики, які постали перед нашою державою за останнє десятиліття, спонукало її лідерів більш детально вивчити запити громадян та порівняти актуальність діючих цільових програм. Зокрема, повертаючись до результатів соціологічного опитування настроїв молодих людей у 2017 році, серед опитаних 48% не довіряє політикам і владі, 30,1% – вважає, що від них нічого не залежить, а 87,8% – не беруть участь в будь-яких ініціативах, які належать суспільного життя в їх громадах.

З-поміж першочергових запитів молодих людей, у більшості, – це наявність можливості мати гідні умови для реалізації свого особистого й професійного потенціалів, але недовіра до влади, доволі значна невпевненість у завтрашньому дні та сильне бажання мати хороше життя, все більше ставали демотиваційними факторами. Це створює перешкоди для молоді у долученні до діяльності якихось місцевих громадських ініціатив, а, отже, є і бар'єром для покращення загальної ситуації. Ілюстрацією цього є те, що у 2017 році лише 1,3% серед молодих респондентів, зазначеного раніше репрезентативного опитування, входили до складу громадських організацій, 5,5% – періодично долучається до якихось подій, а 50% – не знає про їхню діяльність чи навіть існування.

Важливу роль у процесі адаптації та інтеграції, як внутрішньо переміщених осіб з числа українців, так й іноземних громадян, зокрема, з числа молоді, відігравали працівники місцевих культурно-мистецьких установ та інституцій, які опікуються питаннями дітей та молодих людей. Не менш активно долучався до цього і молодіжний громадський сектор, який спільно з партнерами проводив різнопланові активності з метою покращення рівня взаєморозуміння, оперативного виявлення проблемних питань і зменшення явищ потенційного конфлікту серед різних верств населення.

Як показала співпраця згодом, нові жителі громад допомогли побачити ряд важливих питань, які вже давно потребували свого вирішення, як органами місцевого самоврядування, так і керівництвом країни в цілому.

Зокрема, постало питання й інфраструктури, а саме – кількості та якості її об'єктів не тільки для роботи, але й для змістовного дозвілля, адже завдяки сьогоднішньому процесу активної цифровізації з кожним новим роком більшість з нас має ще більше можливостей працювати віддалено, без обов'язкової потреби чітко триматися лише якогось населеного пункту. З одного боку, це дозволяє знайти кращі кар'єрні пропозиції, але з іншого – серед ключових факторів привабливості громади постає і можливість якісно провести свій позанавчальний чи робочий час в оточенні однодумців.

Так, попередній аналіз показав, що в багатьох регіонах об'єктів молодіжної інфраструктури є вкрай недостатньо, а наявні будівлі культурно-мистецької сфери часто потребували фінансової підтримки зі сторони влади для проведення ремонтних робіт та оновлення наявної матеріально-технічної бази.

Це спонукало місцеву владу включити вирішення поточної ситуації до свого порядку денного та шукати нові варіанти її вирішення шляхом відновлення існуючих закладів та/або створення додаткових об'єктів, що залежало від конкретної ситуації в регіоні.

Завдяки допомозі місцевій владі з боку держави та міжнародних партнерів, активізувався процес розробки доповнень до діючих цільових програм та детального плану їх реалізації, в тому числі, розвитку нових дозвіллевих закладів для молоді. Вони були різних форматів та форм власності, від просторів на базі місцевих бібліотек, шкіл, університетів, гуртожитків навчальних закладів, клубів чи будинків культури, так і зовсім нові, якими могли координувати громадські організації чи переводити їх в комунальну власність громади.

Найбільше їх було відкрито у східних областях України, а лідером за кількістю стала Донецчина. Саме цей край зміг створити 85 нових об'єктів молодіжної інфраструктури у рамках програми "Гідна країна для гідних людей" [101]. Активний внесок у спільну справу зробив Донецький обласний дитячо-молодіжний центр через всебічну інституційну підтримку діючих молодіжних закладів та дитячо-молодіжних громадських секторів.

Серед найбільш відомих не тільки в Донецькій області, але й далеко за її межами, молодіжних центрів є "Теплиця" у м. Слов'янськ [32], команда якої з часом збільшилася і сформувала на своїй основі ГО "Платформа ініціатив "Теплиця". Заходи, які відбуваються у ньому, спрямовані на розвиток неформальної освіти, соціального й культурно-мистецького напрямків, а також урбаністики. Професійність та відкритість працівників часто надихає колег з інших регіонів їхати до них з навчальними візитами з метою обміну досвідом та кращими практиками.

Не менш відомим є молодіжний центр “ВІЛЬна ХАта” у Краматорську [31], який більш відомий як “ВільХа”. Його створення ініціювала однойменна організація, яка починала свою діяльність, як мистецький простір, слоган якого – "Вчися, твори, відпочивай". Тут постійно проводилися розмовні та дискусійні клуби, кіноперегляди, музичні й творчі вечори, а також активності на інші тематики, які були популярними для місцевої молоді.

Але з початком перших бойових дій у рідному місті, команда також почала активно долучатися до допомоги у відновленні помешкань. Через певний час після повномасштабного вторгнення, “ВільХа” “переїхала” до Івано-Франківська, де допомагає представникам внутрішньо переміщених осіб більше адаптуватися у громаді.

Одним із прикладів якісної роботи об’єкту молодіжної інфраструктури є й Вінницький обласний молодіжний центр “КВАДРАТ” [30]. Ця комунальна установа офіційно запрацювала у квітні 2018 року. На 623м² вдалося розмістити декілька тематичних локацій, серед яких: 2 зали, одна з яких є лекторієм, мистецька галерея, маленька бібліотека, студія звукозапису та лабораторія з різними 3D-принтерами.

Вкрай важливим фактором для більшості молодіжних просторів є проблеми щодо фізичної доступності для людей з маломобільних категорій населення. Завдяки спеціальному підйомнику та пандусам, “КВАДРАТ” вдало зміг забезпечити безбар’єрність свого простору. Крім того, вони серед тих обласних молодіжних просторів, які розробили власні корисні матеріали, наприклад, посібник-порадник з відкриття молодіжного центру чи простору, і активно співпрацюють з громадами Вінниччини, що сприяє більш якісній роботі молодіжних працівників з місцевою молоддю.

У той же час на території Закарпатської області, крім закладів культурно-мистецького спрямування, досить активними були лише чотири громади, більшість відвідувачів була різного віку, а не лише молодь. Процес створення інших відбувався досить повільно, але ситуація почалася змінювати у 2019 році з початком втілення однією з найактивніших молодіжних організацій області “Простір молоді” [33] свого проєкту “Створення мережі молодіжних хабів на

Закарпатті” [75], маючи підтримку і з боку місцевої влади, і міжнародних партнерів. За один рік вдалося відкрити одразу вісім молодіжних просторів. Всі вони, практично повністю, координуються молоддю, у більшості – це учні старших класів та студенти, але також є дорослі наставники, які допомагають вирішувати технічні завдання.

Так, зокрема, окремо хочеться відмітити два хаби – “Здибанка” у смт.Батьово [66] та “BULB” у м.Тячів [12]. Обидва розташовані в районах, де компактно проживають декілька національних спільнот. У “Здибанці” на постійній основі діють мовні курси та розмовні клуби, зокрема, угорської та української для жителів громади, які бажають покращити рівень володіння державною мовою, творчі заходи, екологічні ініціативи, дискусійні кіноклуби та кулінарні майстер-класи, які надзвичайно зближують місцеву молодь та їх однолітків із навколишніх сіл.

Команда Тячівського молодіжного хабу, яким опікується Молодіжна рада Тячівської ТГ, проводить не менш успішну діяльність, зокрема, проводячи активності і в сусідніх громадах, наприклад, заходи для молоді з румунським етнічним походженням, метою яких є більша залученість до життя своїх громад та процесів прийняття рішень в них.

Оскільки кількість просторів для молодих людей різних форм з кожним наступним роком зростала, цілком природним постав запит наявність майданчику для обміну кращими практиками, пошук інструментів для вирішення актуальних викликів серед колег інших регіонів та спільне напрацювання документів, які б могли в майбутньому принести ще більше позитивних змін для сфери. Тому й не дивно, що з часом сформувалась ініціативна група, яка за підтримки партнерів у листопаді 2017 року провела установчі збори Асоціації молодіжних центрів України [29].

Ця громадська спілка стала об’єднавчим майданчиком для керівників та молодіжних працівників об’єктів молодіжної інфраструктури, з кожним роком до них долучаються все нові члени. Цьому сприяють принципи, на яких побудована робота Асоціації, а саме: не лише всебічна допомога командам діючих просторів, але й постійна підтримка ініціативних спільнот щодо

створення нових закладів. Для посилення своєї роботи, громадська спілка створила медіатеку з напрацьованими ними порадами-інструкціями від перших кроків із започаткування простору окремо чи на базі якоїсь установи до рекомендацій, як свою роботу привести у відповідність до міжнародних стандартів роботи.

Крім цього, вони розробили онлайн-курс “Волонтерські команди: мрія чи реальність?” [73] та мобільний застосунок “Волонтер” [65]. Обидва продукти надають можливість вже на початках сформувати якісну базу майбутньої взаємодії між молодими людьми та працівниками й діючими волонтерами молодіжних просторів. Це вкрай важливо, адже найчастіше до молодіжних просторів приходять молоді люди, які ще не мають досвіду, або мають незначний, у волонтерстві чи громадській діяльності загалом. Цьому є підтвердження у вигляді результатів раніше зазначено соціологічного опитування молоді у 2017 році, де, на думку респондентів, дружня атмосфера (49%) та навчання чомусь новому (43,7%) є найважливішими факторами при відвідуванні ними заходів.

Знаючи всі такі моменти, набагато легше сформувати програму діяльності закладів так, щоб молодь, незалежно від свого походження, стану здоров'я, вподобань чи матеріального становища, могла мати рівні умови для участі у подіях, розвивати свій особистий та професійний потенціал, а отримані нові знання застосувати у майбутньому на практиці.

Паралельно з цими процесами постало питання створення єдиного підходу до діяльності таких об'єктів молодіжної інфраструктури і визнання його на державному рівні. Розпочаті напрацювання та серія відкритих громадських обговорень допомогли підготувати проекти кількох важливих документів, що у майбутньому будуть регулювати діяльність зазначених закладів.

У грудні 2017 р. Уряд України затвердив Типове положення про молодіжний центр та Типове положення про експертну раду при молодіжному центрі [84], а напередодні цього проголосували за внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо надання підтримки діяльності об'єктам

молодіжної інфраструктури [13], який вступив у дію із січня 2018 року. Крім того, в квітні 2019 були внесені оновлення до Національного знаку якості та критеріїв якості для молодіжних центрів, основу якого було розроблено у 2017 році [70].

Ще однією цікавою подією того періоду, яка мала позитивний вплив на розвиток громад, зокрема, і в сфері культурно-мистецької інфраструктури, і в молодіжній політиці загалом, стала ініціатива запровадження у нашій країні національного конкурсу на найкраще молодіжне місто. Так, в 2017 році Міністерство молоді та спорту України разом із Національною молодіжною радою України [21] та Українським інститутом міжнародної політики [114] започаткували “Молодіжну столицю України” [71]. Потенційні переможці мали заповнити опитувальник, в якому в розгорнутих відповідях описували свій досвід підтримки місцевої молоді та власні практики створення належних умов для її особистого, духовного та професійного розвитку.

Як показали результати згодом, одним із проблемних питань й надалі залишається питання розвитку молодіжної й культурно-мистецької інфраструктури, а також пошук ефективних інструментів для покращення цієї ситуації. За весь час існування цього конкурсу можна спостерігати позитивну динаміку.

Гарним прикладом цього є Львів – перша молодіжна столиця нашої країни. Після перемоги львівська команда активно почала працювати над розвитком інфраструктури для молоді і в 2020 році було офіційно представлено “ТВОРИ!” – львівську мережу молодіжних просторів [55]. Станом на сьогодні до неї входять три заклади, кожен з яких має свої акценти у роботі та регулярні активності.

Збільшення рівня уваги, нових ідей і партнерств до міста з набуттям статусу, почали приносити позитивні зміни і до інших сфер. Ще більше ініціатив почало відбуватись у культурно-освітньому центрі імені Олександра Довженка [50], що був збудований у грудні 1986 року у львівському районі Сихів. Заклад, будучи одним із найбільших майданчиків західної частини країни для різноманітних культурно-мистецьких подій, певним чином вніс

оновлення у свою програму та створив коворкінг, збільшивши можливості для зростання й розвитку жителів цього великого житлового масиву рідного міста.

Говорячи про міжкультурний діалог і безбар'єрний простір, не менш важливим у творенні є можливість брати участь і представництв національних спільнот, а особливо тих, які найчисленніші, які багато років проживають на теренах нашої країни. Але не завжди є серед них активні учасники, які готові долучитись до створення умов життя у громаді. І тут дуже потрібна додаткова підтримка і з боку влади, і з боку громадськості.

Одним із найцікавіших прикладів історії успіху можна назвати досвід Кримського дому – державного підприємства, яке відкрили у Києві у 2015 році [28]. Сама ідея виникла у 2014 році і полягала у бажанні створити об'єднаний майданчик для підтримки ініціатив та організацій, які опікуються питаннями корінних народів тимчасово окупованих територій, задля спільного напрацювання й реалізації програм та ідей в різних сферах з метою збільшення рівня їх внеску в сьогodнішній як регіональний, так і державний, порядок денний.

Для досягнення своєї мети керівництво закладу обрало три головні напрями: культурний, освітній та правозахисний, а також ще сектор спеціальних проєктів. Тому й не дивно, що в Домі регулярно проходять дискусії, публічні обговорення, презентації, майстер-класи і правозахисні події.

Для будь-якого народу знання і збереження рідної мови є надважливим. З цією метою заклад, наприклад, вирішив започаткувати на постійній основі заняття із кримськотатарської мови, які щороку розпочинаються восени, а також додатково проводяться розмовні клуби та лекції для закріплення отриманих знань.

Особливо багато цікавих ініціатив Кримський дім провадить культурного спрямування. Серед них варто відмітити українсько-кримськотатарський літературний конкурс “Кримський Інжир” / “Qırım Inciri”, який вперше відбувся у 2018 році [52]. Він об'єднує поетів, письменників, перекладачів та всіх інших зацікавлених у зміцненні та розширенні співпраці культурно-мистецької сфери між двома народами, зокрема, завдяки цьому фестивалю проводять взаємні

переклади творів та інших напрацювань, як кримськотатарських авторів, так і українських. А вже наступного року організатори презентувати однойменну антологію із роботами фіналістів першого конкурсу.

Крім того, Кримський дім активно допомагає із друком літератури, яка має на меті познайомити сучасників з історією та культурною спадщиною свого народу. Так, наприклад, завдяки їх підтримці вийшли у світ роботи Наталії Беліцер (“Кримські татари як корінний народ”), Юсуфа Болата (“Алім”), Михайла Якубовича (“Філософська думка кримського ханства”), а також кримськотатарська класична література українською “І народився день”.

Також вартий уваги й культурно-мистецький фестиваль “Кримський дім об'єднує серця” [49]. Його вперше провели у серпні 2017 року до Дня Незалежності України, і всі наступні також відбувалися в той же час. Для організаторів було важливо запросити різних кримськотатарських виконавців, які б могли показати багатогранність культури та звичаїв народу. Крім того, наприклад, у 2019 році оргкоманда за підтримки Українського культурного фонду [27] в рамках головної події змогла провести сесію і в інших містах. Таким чином, жителі та гості Києва, Краматорська, Маріуполя, Одеси, Ужгорода та Херсона мали можливість долучитися до мистецьких заходів та тематичних дискусій про Крим та кримськотатарське питання, а також у столиці було організовано презентацію документального фільму колективу Громадського телебачення про полонених українських моряків «Керченські бранці».

Цікавими є співпраці з іншими культурно-мистецькими організаціями. Наприклад, Кримський дім став партнером Польського Інституту в організації протягом 2018 року низки виставок у містах України на тему: “Традиції і сучасність татар – польських мусульман” [11]. Її мета полягала познайомити відвідувачів із традиціями польських татар минулого та сучасності, ключових творців історичних подій. Серед представлених об'єктів були татарські молитовні книги (хамаїли), світлини пам'яток архітектури у селах Богоніки і Крушиняни, традиційні страви та інші, не менш цікаві експонати. Виставка демонструвала приклад гарного співіснування, де кожна зі сторін має достатньо

простору для свого становлення, при цьому проявляючи повагу одна до одної. Це, в свою чергу, один із головних компонентів якісного міжкультурного діалогу.

У травні 2021 року з нагоди сімдесяти сьомих роковин депортації кримськотатарського населення, Дім спільно з українськими митцями вирішив ініціювати у Львові презентацію проекту сучасного мистецтва «Sürgün», що перекладається як “вигнання” [83]. Організатори мали на меті проаналізувати події минулого, знайти причини повторення подій вже в наші дні, і переосмислити їх через різні мистецькі практики. А фінальним доповненням став показ «Немає іншого дому There is No Other Home» – документального фотопроєкту фотографині Еміне Зіятдінової, яка майстерно у численних виставках піднімає питання імміграції та етнічних меншин.

Описані приклади вкотре ілюструють необхідність комплексного підходу не тільки до вирішення проблемних питань молодіжної політики й культурно-мистецької сфери, зокрема, в напрямку розвитку інфраструктури, але й активно залучати всіх зацікавлених сторін до формування цільових програм зазначених секторів. Таким чином буде забезпечено інклюзивний підхід до процесів прийняття рішень різними категоріями населення, і велику роль в цьому відіграє влада різних рівнів.

Висновки до розділу 1

Міграційні рухи як внутрішні, так і зовнішні існували постійно. Були різні фактори, що впливали на них. Проте, рівень соціально-економічного розвитку завжди грав одну з провідних ролей і щодо ймовірності міграції населення, і на настрої в суспільстві загалом. Це підтверджує зміна характеру цього процесу протягом останніх кількох десятиліть.

З початком нової хвилі активного розвитку науки й економіки в одних країнах, можна спостерігати за явищами стагнації в інших. Це спонукало жителів менш розвинених держав шукати кращої долі в більших містах свого регіону, або взагалі готувати себе до імміграції далеко за його межами. А з

настанням епохи глобалізації, цифровізацією, а в деяких країнах - через посилення нестабільності у зв'язку внутрішніми кризами чи загострення військових конфліктів, такі випадки лише почастишали.

Проте, якщо порівнювати міграційні процеси минулих століть, які можна було контролювати через різні авторитарні механізми, то сучасні - ні. Натомість, вони потребують якісно нові підходи до врегулювання та вирішення актуальних питань, які б могли оцінювати ситуацію більш комплексно, враховуючи багато аспектів поточної ситуації.

Одним із дієвих інструментів покращення стан справ є наявність ефективної міграційної політики. Завдяки їй будь-яка держава зможе завчасно прогнозувати можливі зміни міграційних настроїв у суспільстві, знаходити оптимальні рішення та удосконалювати наявні процеси задля отримання кращих результатів для себе та громадян в майбутньому. Зокрема, для теперішнього часу така політика має надавати можливості для безпечного й неконфліктного способу регулювання міграції.

Однак, наразі багато країн потребують перегляду своїх підходів й програм в цьому напрямі, адже, на жаль, наявна в них міграційна політика часто не сприяє отриманню бажаних результатів. На це впливає доволі сильно несистемність дій керівництва, прогалини у законодавстві, а також періодичний брак потрібних ресурсів.

Зокрема, враховуючи, що можливості сьогодення надають шанс кожному максимально реалізувати свій потенціал, і вже набагато менше залежати від міста чи місця роботи. Таким чином, стаючи більш мобільними в своєму виборі та діях. Серед факторів, які мають вагомий вплив на фінальне рішення залишатися чи мігрувати, вже не тільки є варіанти для професійного зростання. Не менш важливим критерієм постає й питання наявності доступних локацій та безпечного простору для власного розвитку та проведення змістовного дозвілля в колі однодумці.

Наприклад, в Україні протягом багатьох років розвиток дозвіллевої інфраструктури, в тому числі й для молоді, з різних причин розвивався не настільки швидко, якби цього потребувала ситуація. В поєднанні з іншими

факторами, в соціумі почав збільшуватися рівень демотиваційних настроїв й готовності виїхати за кордон на тривалий проміжок часу. Особливо, це стосувалося більш молодого покоління країни, яке мати кращі умови життя, ніж мали свого часу вони разом з батьками. Тому й не дивно, що протягом тривалого періоду часу ми спостерігали велику трудову чи освітню імміграцію українців до інших країн, які в майбутньому, на жаль, не так часто згодом поверталися назад додому.

Однак, початок воєнний дій на території східних та південних регіонів України та загострення ситуації в країнах Близького Сходу протягом 2014-2015 років стали каталізаторами змін як в нашій державі, так і країн Європи.

Незважаючи на наявну законодавчу базу, Україна та члени Європейського Союзу в період великих внутрішніх та зовнішніх міграційних процесів зіштовхнулися з потребою переглянути на ефективність діючі цільові програми й механізми взаємодії. Адже наявна ситуація потребувала збільшення рівня інклюзивності та створення додаткових умов задля її забезпечення, що часто не було легко так швидко втілити одразу на всіх територіях.

Серед причин цього варто відмітити і наявність мовно бар'єру та культурних відмінностей. І чим більше інформаційної прірви було між місцевим населенням та переміщеним, тим збільшувався рівень непорозуміння в громадах.

Однак, завдяки збільшенню уваги з боку держави до цього та наданню додаткової підтримки профільним інституціям, зокрема і шляхом залучення додаткових потрібних ресурсів, ситуацію вдалося стабілізувати та закласти основи для позитивного вирішення.

Зокрема, не останню роль в цих процесах відігравали молодіжні працівники й представники соціокультурної сфери. На базі діючих та новостворених об'єктів молодіжної й культурно-мистецької інфраструктури разом з представниками громадського сектору й міжнародних партнерів вдалося створити умови для відкритого діалогу та безпечного простору, де всі бажаючі, включно з представниками соціально вразливих категорій населення, мали змогу висловити свої бачення вирішення та попередження подібних

ситуацій в майбутньому. Таким чином, почала зменшуватися напруга в суспільстві, і навпаки збільшуватися рівень інтеграції нових жителів в ньому.

РОЗДІЛ 2.

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ КУЛЬТУРНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ЗМІЦНЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЗМЕНШЕНІ ПРОЯВІВ ВОРОЖНЕЧІ

2.1. Кризовий менеджменту українських громадських організацій в умовах повномасштабного вторгнення: кращі практики

Після певного оговтання з початком воєнних дій в Україні та великим міграційним рухом жителів країн Близького Сходу до Європи, новим викликом для світу став початок коронавірусної пандемії в 2020 році. Серед перших з її наслідками зіштовхнулися працівники соціокультурної сфери: адже неможливість реалізувати свої ідеї на практиці негативно позначилася як на професійному, так і особистісному рівнях через непоодинокі збільшення напруження вдома чи у командах. В свою чергу, це впливало на загальний стан суспільства, і піднімаючи на поверхню забуті питання, що давно потребували вирішення.

Однак в цьому випадку стали в нагоді напрацювання попередніх років. Адже протягом останнього десятиліття нова імміграційна хвиля спонукала європейських жителів посилити власні знання про мову ворожнечі, її наслідки та вплив на демократичні процеси загалом. Важливу роль в цьому зіграла Рада Європи через запровадження в 2013 році Руху проти мови ворожнечі (No Hate Speech Movement) [102], координацію дій якого займається Молодіжний департамент РЄ. Завдяки цій ініціативі в багатьох країнах світу проводилися тематичні зустрічі, освітні події та дискусії, які надавали інформацію про ознаки мови ворожнечі, як краще діяти в різних ситуаціях та дієві механізми попередження таких явищ надалі.

Але паралельно з цим, виникла потреба підняти це питання в порядках денних національних рівнів для країн Європи та розпочати більш детальний аналіз ситуації в своїх регіонах, залучаючи до цього представників зацікавлених сторін, зокрема і з числа громадськості. Такі дії мали допомогти

зрозуміти ефективність поточних національних ініціатив щодо протидії мові ворожнечі, і які інструменти можуть сприяти покращенню показників, ще більше забезпечуючи захист прав людям різних верств населення.

Якщо розглядати українські реалії, то потрібно зазначити, що Верховна Рада України в грудні 1997 року ратифікувала Рамкову конвенцію про захист національних меншин [99]. Це документ наголошує на важливості у всіх сферах життя забезпечення рівних прав незалежно від їх походження та приналежності до якоїсь із соціальних категорій населення.

Так, за даними аналізу національних заходів протидії мові ворожнечі в Україні [4], проєкт якого був опублікований в січні 2022, завдяки ініціативі «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для потерпілих від дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі у країнах Східного партнерства» - спільного проєкту Європейського Союзу та Ради Європи - був проведений системний аналіз вірменських, грузинських та українських заходів, що були спрямовані на зменшення й попередження проявів мови ворожнечі серед жителів цих країн [97]. Не менш важливою метою цього проєкту стала й нагода виявити ступінь включеності представників різних зацікавлених сторін в цей процес і яку роль в ньому вони відігравали.

Зокрема, в процесі моніторингу, українська сторона була проінформована про потребу приділяти більше уваги інструментам протидії різним проявам нетерпимості, расизму, ксенофобії та мови ворожнечі, а також посилювати рівень відповідальності за сприяння розпалюванню мови ворожнечі в суспільстві, про що йдеться у підсумковому звіті за 2018 рік Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин [77].

Результати багатьох проведених досліджень стали одними з передумов розробки Стратегії сприяння прав і можливостей осіб, що належать до ромської національної меншини, до українського суспільства на період до 2030 року, яка була схвалена Кабінетом Міністрів України в липні 2021 [112]. Цьому сприяв ряд гучних історій попередніх років за участі ромів в різних куточках країни. На жаль, деякі з них мали летальні випадки. Це дуже сильно сколихнуло

суспільство. Ситуація ставала все дедалі гострою і потребувала якнайшвидшого знаходження нових механізмів мирного врегулювання.

Проте, також важливим було й внесення змін до поточного плану роботи з населенням в галузі неформальної освіти та просвітництва, залучаючи до цього практиків різних рівнів з профільних державних та недержавних інституцій.

Особлива увага тут приділена роботі з молоддю. Вагомою підтримкою тут була робота молодіжних працівників та лідерів молодіжного громадського сектору, зокрема й ромського. Спільними зусиллями на базі місцевих об'єктів молодіжної й культурної інфраструктури проводилися різнопланові просвітницькі заходи з метою виявлення додаткових чинників, які впливають на передумови виникнення конфліктних ситуацій, а також факторів, що можуть додатково зміцнювати наявний рівень міжкультурного взаєморозуміння. В процесі роботи важливим було донести до учасників заходів про вплив мови ворожнечі на суспільство в цілому, а також цінність для будь-якої людини бути почутою з повагою, без упереджень та прямих образ, а тим більше завдання шкоди будь-яких видів.

Для того, щоб робота з молодими людьми була більш ефективною та системною, у 2014 році Міністерство молоді та спорту України спільно з Державним інститутом сімейної та молодіжної політики [25] за підтримки Програми розвитку ООН в Україні [91] започаткували програму “Молодіжний працівник” [88]. Завдяки ній представники профільних іституцій з питань молоді, молодіжні лідери й активісти та працівники установ, діяльність яких також пов'язана з молоддю, мають нагоду підвищити власний рівень знань про дієві механізми реалізації молодіжної політики на місцях, переймати кращі практики та обмінюватися досвідом з колегами з інших регіонів.

Програма представлена у трьох напрямках, дозволяючи і початківцю, і практику з гарним багажем знань, отримати нову корисну інформацію. Так, наприклад, для організації заходів на правозахисну тематику корисними будуть ще одні напрацювання Ради Європи, а саме: Посібник з освіти з прав людини за участю молоді "Компас" [81], Доступ молодих людей до прав.

Рекомендація CM/Rec(2016)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам [36]. Не менш корисними для роботи є й такі матеріали як Доступ молодих людей з неблагополучних районів до соціальних прав. Рекомендація CM/Rec(2015) 3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам [37] та методичний посібник “Освіта в сфері прав людини в Інтернеті” [58].

Випускники “Молодіжного працівника”, вже добре орієнтуючись в особливостях та кращих принципах реалізації молодіжного напрямку, зокрема і сфері молодіжної культурної політики, могли набагато якісніше підготувати програми своїх заходів, доповнюючи їх та розширюючи компонент інклюзії. В свою чергу, це створювало додаткові ресурсні передумови для підвищення активності молодіжних організацій, особливо, з числа національних меншин в Україні.

Одним із прикладів гарної роботи ініціатив громадського сектору в напрямку культурно-мистецького, правового просвітництва й медіаграмотності є “Молодіжна агенція з адвокації ромської культури “АРКА” [20].

Ця молодіжна організація була офіційно зареєстрована у 2018 році в м.Кременчуг, Полтавської області. Але вона здійснює свою діяльність не тільки на території рідного краю, але й далеко за його межами. Для її команди важливо сприяти об’єднанню зусиль всіх зацікавлених сторін для підтримки розвитку молодіжного руху серед ромів, збереження історії та культури ромського народу, а також зміцненню рівня міжкультурного діалогу в Україні.

Наразі, окрім осередку в рідному місті, ще також мають осередки в Охтирці та Відні, таким чином збільшуючи свій внесок в молодіжну політику та культурну дипломатію ще й на міжнародному рівні. Станом на сьогодні, команда провадить свою діяльність у 7 напрямках: молодіжна робота, гуманітарна допомога, медіа, освіта, правозахист, історія і культура. Цією громадською організацією втілено багато проєктів. Серед них і освітньо-мистецька ініціатива "Stereobreakers", яка проходила в серпні 2021 року [74]. В її рамках проходила творча майстерня, результатом якої стала докуменмальна вистава “Точки дотику”. В її основі реальні життєві історії наших сучасників, під час відтворення яких учасники вистави могли з різних

сторін подивитися на багато різних важливих соціальних питань, які вже давно потребують свого вирішення, про внутрішні протиріччя та наслідки стереотипних суджень. Результативними також були підсумкова дискусія та обмін думками щодо можливих ефективних шляхів вирішення та попередження таких випадків в майбутньому.

Обмін досвідом з колегами завжди цінний. Саме з цією метою й був ініційований проєкт “Састіпе. Зіткнувшись із упередженням” (“Sastipe. Facing prejudice”) для ромської молоді з Німеччини, Словаччини та України [94].

Незважаючи на онлайн-формат проведення, учасники змогли обговорити актуальні виклики й завдання, з якими зіштовхуються в своїй діяльності та напрацювати рекомендації для зменшення проявів мови ворожнечі, зокрема й антициганізму, в своїх країнах. Крім того, отримали нові практичні знання, які далі закріплювали завдяки роботі в невеликих групах у спеціально створеному віртуальному музеї. Його експозиції презентували визначні місця та події для ромського народу в різних куточків світу, знайомили із актуальними молодіжними ініціативами з цієї тематики, а також надавали більше інформації про відомих ромських діячів.

Також, громадська організація “АРКА” організовувала й долучалася до проведення цілої низки культурно-мистецьких заходів. Наприклад, в 2017 був вечір-побачення з ромською культурою [8], під час якого відвідувачів знайомили з культурними традиціями та особливостями ромського народу, його життєвим устроєм та правилами взаємодії в громадах, участь в розвитку громади та внесок видатних ромських діячів у розвиток мистецтва й літератури, обговорювали дискримінаційні явища в суспільстві, в тому числі і щодо ромів. Паралельно з цим, бажаючі мали нагоду вивчити основи ромської мови та взяти участь в творчих майстер-класах, наприклад, з ліногравюри. Цікава програма й дискусії на важливі питання сьогодення зробили цю зустріч популярною серед містян, незалежно від їх походження.

Однак, з перших днів повномасштабного вторгнення, АРКА активно допомагає населенню із територій, де ведуться активні бойові дії, здійснює евакуацію та допомагає отримати потрібну гуманітарну допомогу, надає підтримку Збройним Силам України та теробоні, і, звичайно, багато працює в інформаційному полі, не забуваючи вкотре наголошувати у своїх матеріалах про важливість поваги до прав інших людей, можливі наслідки проявів мови ворожнечі та будь-якого виду насилля на населення країни в цілому.

Результати їхньої праці мають значний мотивуючий приклад для ромського та неромського молодіжного активу, адже для багатьох із них ця організація є прикладом для наслідування.

Цінним є і досвід каховської громадської організації “Суспільство циган південного краю “Романо Тхан” (Ромська земля). Починаючи із 2017 року, вони зосереджують свій фокус роботи на розвитку ромського молодого покоління в освітньо-культурному напрямі. Зокрема, у 2021 році команда змогла видати посібник для дітей-ромів. Книга була розроблена для учнів 1-5 класів загальноосвітніх шкіл [9]. Завдяки створеній методиці ромським школярам було набагато легше проходити шкільний матеріал, адже вони підвищували рівень володіння української мови. Згодом Український інститут освіти та представництво ЮНІСЕФ (UNICEF) в Україні [82] надали рекомендацію для можливості використання зазначених посібників у формальній освіті.

Влітку того ж року “Романо Тхан” оголосили про створення однойменного молодіжного центру в Каховці, який стане першим ромським простором на теренах України [111]. Для цього виділили приміщення, яке раніше належало жіночій гімназії. Для засновників це давало можливість підняти свою діяльність на якісно новий рівень. При цьому, залишаючись відкритим для співпраці як з ромським, так і не ромським населенням громади чи області.

З настанням активних бойових дій, як і їх колеги з Полтавщини, почали здійснювати активну гуманітарну допомогу в рідному регіоні, надаючи всебічному підтримку місцевому населенню незалежно від їх походження.

З появою все нових об'єктів молодіжної й культурної інфраструктури виникла потреба в додатковій підтримці з боку держави, яка б надавалася на постійній основі відповідно до поточних потреб. Рішенням стало створення Всеукраїнського молодіжного центру (ВМЦ) [24]. І хоча ця державна установа розпочала свою діяльність навесні 2019, початок втілення великих ініціатив на постійній основі співпало з початком пандемії через COVID-19.

Цей виклик для всієї галузі став каталізатором серії трансформацій, зокрема і у вигляді створення нових методик, посібників та більш інклюзивних ініціатив. Це дозволило більше відповідати вимогам часу, які створювала активна цифровізація, в тому числі й на території України.

ВМЦ з спільно з Мінмолодьспортом, представництва міжнародних організацій та профільними інституціями й представниками громадського сектору в регіонах змогли створити додатковий майданчик для взаємодії й напрацювань різноманітних ініціатив, які сприятимуть ще більшому розвитку молодіжної політики в громадах в умовах процесу активної децентралізації.

Проведені додаткові соціологічні опитування та тематичні заходи нашоували на пошук все нових рішень через виявлення додаткових запитів, які могли протягом тривалого часу залишатися поза увагою влади чи громадськості, або їх вирішення здійснювалося за залишковим принципом. Звичайно, що такі моменти в майбутньому могли, знову ж таки, стати причинами для створення підґрунтя додаткових непорозумінь.

Щоб змінити ситуацію на краще, Всеукраїнський молодіжний центр вирішив стати співорганізатором ряду навчальних ініціатив, метою яких було підвищити рівень обізнаності працівників сфери молоді та інституцій, які працюють з цією категорією, про сучасні дієві практичні інструменти реалізації молодіжної політики. Серед них були і спеціальні навчання для діючих чи майбутніх тренерів, які активно взаємодіють із молодіжної аудиторією в своїй роботі. Задля полегшення їх діяльності в майбутньому також була напрацьована додаткова методична база.

Так, було видано посібник для тренерів “Соціальна згуртованість через участь молоді” [80]. На його сторінках тренер зможе знайти різноманітні рекомендації та готові вправи по налагодженню ефективних комунікацій, забезпеченню різноманіття, збільшенню рівня соціальної згуртованості та медіаграмотності для використання у роботі з молодими людьми.

Не менш цікавими були і блоки про варіанти участі молоді та її вплив на всі вищезазначені процеси.

З настанням повномасштабної війни, в командах молодіжних центрів й просторів постали питання про те, як правильно в цей час вести комунікацію зі своєю аудиторією та як оптимізувати свою діяльність в цей непростий для всієї країни час.

У відповідь на них ця державна установа за підтримки партнерів розробила нові підручні матеріали, а саме: опублікувала посібник “Чорна методична. Та сама методична про комунікації молодіжних центрів під час війни” [79], який в неформальному стилі викладу інформації дозволяють колегам з різних громад знайти відповіді на виклики організації взаємодії з молоддю в медійному плані в нових реаліях, основні акценти, які важливо враховувати під час формування своїх дописів та роздаткових матеріалів.

Крім того, команда долучилася до написання методички “Молодіжний центр під час війни. Рекомендації для молодіжних центрів” [57]. Організаційний комітет зібрав поради як молодіжні працівники й молодіжні активісти можуть створити безпечні умови роботи й розвитку для себе і своїх відвідувачів; які активності можуть бути їм запропоновані, зокрема і варіанти участі для молоді з громад, які наразі є тимчасово окупованими, а також додали вже діючі успішні практики інших об’єктів молодіжної інфраструктури.

Важливо також зазначити, що починаючи з кінця лютого 2022, розгалужена мережа об’єктів молодіжної й культурно-мистецької сфери була не тільки місцями для надання прямих послуг за своїх призначенням, але і стали також важливими центрами надання всебічної допомоги населенню.

Проте знову постала потреба у додатковому координаційному центрі, який би допомагав спрямовувати наявні процеси й залучати додаткові ресурси у відповідь на отримання нового запиту. Так, в березні цього року виникла ідея створити єдину платформу “СпівДія” [110] задля консолідації сил державного й недержавного секторів країни, які працюють над залученням гумдопомоги.

Задля підвищення ефективності роботи було ініційовано створення мережі осередків цього об’єднання, до розвитку якої активно долучився і Всеукраїнський молодіжний центр. Він, фактично, став першим СпівДія Хабом [56]. На початок літа їх налічувалося понад 20, і кожен з них базувався на території молодіжного центру або простору. Відвідувачі можуть отримати як потрібну гуманітарну допомогу, так і фахові консультації психолога, кар’єрного консультанта чи юриста. Перелік послуг постійно розширюється згідно з потребами цільової аудиторії.

Не останню роль в такій якісній та швидкій трансформації своєї діяльності до нових реалій зіграла ефективна робота органів влади різних рівнів із проблемами молоді та поточними викликами реалізації молодіжної політики на належному рівні. Це вкотре підтверджує важливість приділяти достатню увагу розвитку соціальної сфери кожній державі, зокрема й Україні, на постійній основі.

2.2. Досвід країн Європи в зміцненні міжкультурного діалогу через залучення молоді до культурно-мистецьких та освітніх ініціатив

Відмінність в життєвих устроях й підходах, непоодиноким низьким рівнем освіченості серед іммігрантів в поєднанні із недостатнім розумінням особливостей кожної із культур доволі часто ставали причинами непорозумінь в громадах країн-членів Союзу, що лише посилювалося з приходом нової хвилі біженців.

За таких умов природним постає зростання ролі молодіжних та культурних центрів, які маючи фаховий людський капітал та потрібні ресурси почали втілювати різноманітні ініціативи з формальної та неформальної освіти,

що були направлені на зміцнення міжкультурного діалогу й зменшені проявів ворожнечі, а також знаходження спільних точок взаємодії як поточних умов сьогодення, так і в майбутньому.

Забезпеченню якості сприяли також багато інституцій, культурних та гуманітарних організацій. Так, наприклад, Рада Європи допомогала не тільки в проведенні заходів, але й в процесі їх підготовки, розробляючи посібники та методичні рекомендації для забезпечення інклюзивного компоненту в молодіжній роботі, яка ґрунтується на 6 характеристиках, серед яких на першому місці - ціннісно-орієнтований підхід задля формування соціальної згуртованості в молодих людей [98].

Також ними була напрацьована серія “Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів” [106] із трьох порадників для успішної роботи об’єктів молодіжної інфраструктури, які були присвячені темі кращих практик, де більш детально описується дієві практичні інструменти для дотримання робочих стандартів; меті діяльності молодіжного центру та який внесок він робить як в молодіжну роботу, так і молодіжну політику в цілому, а також, як забезпечувати й вимірювати якість своєї роботи.

Молодь, маючи підтримку з боку молодіжних працівників, представників культурно-мистецьких інституцій, громадського сектору та інших партнерів, в тому числі у вигляді практичних інструментів задля ефективної взаємодії, змогла вже самостійно організовувати інтеграційні заходи. Вони щоразу зменшували наявний рівень можливих непорозумінь на підґрунті культурних відмінностей, а також могли вчасно виявити нові потенційні питання для публічного обговорення з метою попередження ознак мови ворожнечі в суспільстві.

Маючи наразі достатнє різноманіття сучасних можливостей, зокрема хочеться відмітити ефективність деяких організацій, в основні яких чітко прослідковується засади відкритості та інклюзивності, незалежно від походження учасників їх проєктів.

Наприклад, Празький центр громадянського суспільства (Prague Civil Society Centre) [123], який вже не перший рік є хабом підтримки для активістів,

неурядових громадських організацій, діячів культурно-мистецького середовища, ЗМІ із 12 країн Східної Європи та Центральної Азії, допомагає ресурсно, інформаційно, а також шляхом отримання нових знань й практичних інструментів з метою підвищення ефективності їх роботи. Будь-яка діяльність Центру спрямована на допомогу громадянському суспільству формувати й залишатися на сильних позиціях, незважаючи на різноманітні зовнішні чи внутрішні чинники.

Зокрема, команда реалізує свої цілі і шляхом надання стипендій, ініціювання конкурсу стажування, організації навчальних поїздок, проведення навчальних вебінарів та семінарів. Все це та ряд інших ініціатив є додатковим мотиваційним фактором для здійснення міжнародних заходів із обміну досвідом між лідерами та представниками активу громадянського суспільства, художниками, науковцями, аналітиками, дослідниками та політологами.

Цікаві проєкти також ініціює й Британська Рада (British Council) [7] разом з мережею своїх культурних центрів по всьому світу, які з одного боку дозволяють їх учасникам більше відкрити для себе культуру Великобританії та її творчий потенціал, а з іншого - створювати об'єднавчі майданчики для взаєморозуміння між людьми з різних куточків та формування фундаменту містків довіри.

Рада особливу увагу приділяє програмам підтримки громадянського суспільства і культурно-мистецького сектору, зокрема і розвитку креативних індустрій. Наприклад, програма “Необмежений: роблячи правильні рухи” (Unlimited: Making the Right Moves) протягом 2013-2020 рр. надала можливість 6550 людям із Азербайджану, Грузії, Вірменії і України тематичних майстер-класах, виступах і інших освітніх можливостях, що мали на меті підвищити інклюзивність й доступність мистецького середовища [89].

В рамках цієї ініціативи особливо хочеться відмітити два проєкти, а саме: інтерактивна театральна й танцювальна програми для 794 непрофесійних артистів, включно артистів з інвалідністю. А також, міжнародний триденний онлайн форум-фестиваль “Arts Access” наприкінці 2020, який став завершальною частиною Програми. В центрі події було мистецтво людей з

інвалідністю. В її рамках організатори змогли об'єднати митців з Великої Британії, Німеччини та України, щоб 334 учасники не тільки побачили на власні очі їх перформативні твори, але і брати участь в обговореннях щодо посилення інклюзивної компоненти в мистецтві.

Про Британську Раду як приклад ефективної моделі активного творця й учасника процесів культурної дипломатії своєї країни, в той самий час, сприяючи розбудові громадянського суспільства в інших країнах, зазначав О. Машевський в своїй статті “Діяльність Британської Ради у країнах Східної Європи та Центральної Європи на початку XXI ст.” в одному з випусків 2018 наукового видання Київського національного університету ім. Тараса Шевченка “Європейські історичні студії” (European Historical Studies) [72].

В той самий час Французький Інститут (L'Institut français) як французький культурний центр, маючи свою мережу осередків у різних країнах, зокрема і в Україні, так само зацікавлений в міжнародній культурній співпраці [116]. Вона, як і підтримка творчого діалогу в архітектурі, урбанізмі, графіці, коміксах та спільних ініціативах в галузі музики, кінематографії, сучасного танцю і музейній справі, формує принципи роботи цієї інституції.

Зокрема одним із прикладів успішної співпраці є ініціатива 2012 року “Муралізм: художні проєкти французьких та українських митців” [93], в якій митці-муралісти з Києва, Севастополя й Львова об'єдналися для втілення цілої низки об'єктів стріт-арту, взяли участь в зйомці документального фільму від французького телеканалу “CANAL+” про розвиток муралізму в Україні, а також були запрошені на міжнародний тематичний фестиваль до французького Флері-лез-Обре.

Серед відомих проєктів є проведення резиденцій, і серед них програма “Міжнародне місто мистецтв” (Cité Internationale des Arts) [90]. Вона надає можливість щороку 70 митцям з інших країн декілька тижнів провести в Парижі, працюючи над створенням дослідницького чи творчого проєкту в будь-якій мистецькій галузі, а також бути серед учасників багатьох тематичних подій за участі колег з інших куточків світу.

Наразі Інститут спільно з партнерами активно працює в напрямку цифрової трансформації міжнародної культурної та мовної діяльності щодо надання всім бажаючим ресурси для продовження свого навчання, зокрема і через мережу з якісним рівнем цифрового робочого середовища з легко зрозумілими для всіх алгоритмами взаємодії, міжнародних обмінів та інших ініціатив, які сприятимуть підвищенню рівня доступності для різних категорій населення.

Цікавий досвід в реалізації культурної політики має й німецький Гете-інститут [15]. Прототип теперішньої організації був створений майже сторіччя тому. За цей Інститут пройшов процес трансформації й значно розширив не тільки перелік напрямів роботи, але й географію діяльності. Наразі він є представленим у 91 країні, налічуючи 149 осередків та 10 організацій.

Однак, ключовим вектором для себе команда обрала створення умов для якісного розвитку культурних та креативних індустрій з адаптацією їх відповідно до місцевих запитів. На їхню думку, саме ці сектори є рушіями соціальних змін в суспільстві. Тому, багато уваги приділяє розробці та впровадженню навчальних програм для підприємців зі сфери культури, залучаючи до цього представників різних країн та національностей.

Так, наприклад, як член об'єднання, яке було створене за сприяння Європейського інституту інновацій та технологій (European Institute of Innovations and Technologies - EIT) [38], Інститут разом з іншими передовими установами галузі й дослідницькими інституціями долучився до розробки “EIT Culture & Creativity” [95] - найсучаснішої мережі для розвитку та підтримки цих індустрій. Для якісної роботи платформи вирішили створити головний офіс в Північному Рейні-Вестфалії та осередки в Амстердамі, Барселоні, Болоньї, Відні, Гельсінках та Кошице. Всі вони будуть ініціювати проведення курсів з культурного підприємництва в Європі, допомагати з виходом на ринок тематичним стартапам та соціальні ініціативи культурної та креативної сфери, знаходити додаткові ресурси для втілення дослідних проєктів інноваційного спрямування, а також формувати середовище активних учасників й творців цифрового й екологічного трансформаційного процесів.

Вартий уваги також проєкт “Ebtedy” [5], метою якого було створити цифрову платформу арабською мовою, де кожен бажаючий матиме змогу отримати нові знання та практичні інструменти від людей з великим практичним досвідом у креативній індустрії, і подальшої можливості мати достатньо ресурсів для втілення у життя власної ініціативи в цій галузі.

Ця ініціатива - одна з тих, що спрямована на покращення умов професійної реалізації практиків зі сфери анімації, дизайну, моди та музики в Іраку, Йорданії, Кенії, Лівані, Південній Африці та Сенегалі, адже ці країни є учасниками програми транснаціонального рівня “Культурні та креативні індустрії”.

Ці та багато інших прикладів вкотре підтверджують, що культурна дипломатія та міжкультурна співпраця роблять не менш значний вплив на світовому рівні, ніж співпраця в галузі економіки, науки, технологій чи навіть політики.

Цієї ж думки притримуються учасники четвертого форуму Міжнародного центру міжрелігійного та міжкультурного діалогу імені Короля Абдалли бін Абдулазіза [2], більш відомого як “Центр міжнародного діалогу “КАІСПІД” (The King Abdullah bin Abdulaziz International Centre for Interreligious and Intercultural Dialogue (“International Dialogue Centre “KAICIID”)) [63], який в листопаді 2022 відбувся в іспанському місті Барселона. Для цього річного заходу організатори вирішили обрати тему “Соціальна інтеграція в містах – зміцнення партнерства з багатьма зацікавленими сторонами для залучення громад до діалогу”.

Як згодом зазначив генеральний секретар КАІСПІД Зухайр Алхарті, лише збільшення участі всіх зацікавлених сторін та забезпечення між ними повноцінної взаємодії зможе забезпечити вагомі позитивні зміни щодо повноцінної інтеграції мігрантів в нових громадах, ніж працюючи самостійно в цьому напрямі. Адже в цій справі дуже важливо забезпечувати плюралізм поглядів та бути відкритим до нових конструктивних ідей. Саме це допоможе в майбутньому ефективніше знаходити потрібні рішення на актуальні запитати сьогодення.

Висновки до розділу 2

За останні кілька років суспільство стало свідками багатьох непростих подій та пов'язаних з ними викликів. Проте, буремні часи, зважаючи на складність ситуацій, надавали можливість багатьом країнам переглянути свої наявні національні пріоритети, цінності, на яких вони базуються, а також проаналізувати впровадження запланованого на доцільність та ефективність.

На жаль, через недостатній рівень уваги з боку держав до можливості забезпечувати рівний доступ для реалізації своїх прав й свобод всім верствам населення, особливо, з числа соціально вразливих, з часом все більше поглиблюється прірва непорозумінь та підвищується рівень напруги в суспільстві, що нерідко можуть проявлятися у вигляді відкритих форм мови ворожнечі. І сильне занепокоєння не може не викликати той факт, що деякі з них завершувалися летально. Звичайно, що такі події лише ще більше загострювали поточний стан справ.

Саме тому, з настанням все більшого розголосу про такі випадки в різних куточках світу, постало нагальне питання пошуку ефективної стратегії покращення та стабілізації наявного становища.

Початок ретельного аналізу та моніторингу виявляв в кожній країні її “зони росту” - сфери, які потребують особливої уваги й додаткового пропрацювання. Серед спільних причин виникнення цієї проблеми був низький рівень обізнаності громадян про прояви явищ мови ворожнечі, дієві механізми їх виявлення та врегулювання, а також, що варто робити для попередження їх повторній появі в майбутньому.

Так, зокрема, Україні також наголосили на важливості більше приділяти увагу взаємодії із представниками національних меншин, зокрема ромській. Країна мала якнайшвидше розробити дієву програму заходів з метою вирішення цього багаторічного питання, повноцінний розгляд якого вже давно відкладався з різних причин. Важливим було залучення як державних профільних інституцій, так і представників громадського сектору, які опікуються цими питаннями, а також ЗМІ.

Маючи додаткову ресурсну підтримку з боку таких міжнародних інституцій як Рада Європи, працівники молодіжної й культурної сфери, тренери та молодіжний актив країни отримали можливість покращити свої знання в сфері реалізації молодіжної політики, зокрема і для більш якісної організації заходів на тему прав людини та медіаграмотності.

Це, в свою чергу, сприяло підвищенню якісних та кількісних показників при роботі з молоддю, в тому числі й представниками молодіжних й культурних організацій національних меншин. Гарним прикладом є діяльність ромських організацій, які особливий акцент робили на освітній компонент для збільшення рівня участі молодих людей ромського народу в процесах прийняття рішень свої громад та покращення наявного міжкультурного діалогу між усіма верствами суспільства.

Покращення умов для розвитку молодіжної й культурно-мистецької інфраструктури до початку повномасштабного вторгнення, допомогло центрам та просторам набагато швидше адаптуватися до нових викликів та допомагати країні в міру своїх можливостей залучати все нові ресурси для її якнайшвидшої відбудови.

РОЗДІЛ 3.

ОБ'ЄКТИ МОЛОДІЖНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ, ЯК ЧИННИКИ ЗМІЦНЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ

3.1. Участь центрів й осередків молодіжної й культурної інфраструктури в оновленні діючих цільових програм в рамках «Плану відновлення України»

В той час, коли всі українці наразі є свідками й творцями абсолютно нового соціокультурного середовища і свого позиціонування, в умовах сьогодення перед нашою державою постало одразу декілька надважливих завдань: надання якісної допомоги внутрішньо переміщеним особам в нових для них громадах, підтримка мирного населення, які вирішили тимчасово виїхати до інших країн, а головне - знайти швидкі механізми для початку відновлення економіки країни та забезпечення постійної допомоги нашим військовим і паралельно з цим формувати план загального відродження України на всіх рівнях.

Незважаючи на отримані гарні результати останніх років в напрямку розвитку інфраструктури, зокрема молодіжної та культурно-мистецької, активні бойові дії в ряді регіонів внесли свої сильні корективи в цю статистику. Так, відповідно до даних, які були оприлюднені вже раніше згаданою Асоціацією молодіжних центрів України, дані про стан молодіжних центрів й просторів. Станом на кінець вересня 2022 року [108], 54 об'єкти молодіжної інфраструктури знаходяться під окупацією, 18 - пошкоджені, 5 - повністю зруйновані, 64 хоч і вціліли, але не можуть виконувати своє пряме призначення, а також понад 12 - вдалося релокувати в більш безпечні регіони країни.

Багато молодіжних працівників та громадських організацій прийняли для себе непросте рішення виїхати за межі своєї області. Проте, в нових громадах як на території нашої країни, так і за її межами вони зіштовхнулися з новими викликами.

Якщо розглядати більше про ситуацію з внутрішньою міграцією, то варто зауважити, що в більшості громад західного регіону України, ситуація з розвитком нової й підтримки діючих молодіжних чи культурно-мистецьких центрів або просторів відбувалася набагато повільніше, порівнюючи з іншими областями. Крім того, це були переважно невеликі громади, ресурсів яких особливо на початках було недостатньо для постійного забезпечення всіх запитів нових своїх жителів на якісному рівні.

На допомогу їм прийшли міжнародні організації, які ініціювали серію ініціатив з метою підтримки влади різних рівнів та представників громадянського суспільства у втіленні проєктів, мета яких була створити за відносно короткий проміжок часу приміщення для можливості не тільки проживати, але й навчатися та більше почати налагоджувати відносини з місцевими жителями задля більшої інтеграції в життєвий устрій приймаючої громади.

Актив молодіжного громадського сектору не міг стояти осторонь, і почав напрацьовувати власні пропозиції, паралельно шукаючи додаткові ресурси для реалізації нових задумів.

Одним з найдієвіших в цьому процесі була і залишається команда волонтерської ініціативи "Будуємо Україну Разом" [14], а більш відому як БУР. Вона почала діяти в 2014 році як програма відомої благодійної організації "Українська освітня платформа" [6] з метою створення умов бажаним молодим людям долучатися до позитивних змін в Україні шляхом участі у волонтерській діяльності.

За 6 років своєї активної роботи БУР зміг створити унікальну спільноту, навіть екосистему, де кожен її учасник розуміє всю важливість і цінність своєї участі в основних активностях ініціативи - БУР-таборах. В той же час, вони розширили свою основну програму і почали додатково розвивати інші напрями, зокрема освітній та менторства. Це дало умови для більш отримання більш якісних результатів проєктів через внутрішнє зростання як її учасників, так і команди в цілому.

Їхня максимально відлагоджена модель взаємодії сприяє все більшому залученню нових партнерів та прихильників, що гарно ілюструють відновлені ними будівлі у 87 містах в різних куточках держави.

Приклад команди БУРу, надихнув ще одну громадську організацію - "Місто Активних Громадян" (МАГ) [18] - стати співініціаторами та головними координаторами проєкту "ВідНОВА:UA" [69] - національної програми залучення молоді до відновлення України, яка реалізується за підтримки Мінмолодьспорту та Програми ПРООН в Україні. Для пілотної частини, яка була у вересні цього року, було обрано 4 регіони, де з них 2 сильно постраждали від бойових дій (Київщина та Чернігівщина), а інші 2 є ресурсними, але потребують допомогу із створенням умов (Волинь та Закарпаття).

На відміну від БУРівських об'єктів, в рамках цього проєкту ключовий акцент йде на залучення молоді до відновлення об'єктів молодіжної інфраструктури. Проте в обох є освітня складова та можливість більше дізнатися про культурні звичаї та особливості громади чи навіть цілого регіону, де наразі відбувається конкретний обмін.

Серед партнерів ініціатив такого спрямування завжди є місцеві молодіжно-консультативно дорадчі органи (молодіжні ради). Адже вони як ті, що об'єднують різні місцеві громадські організації, органи учнівського й студентського самоврядувань, багато співпрацюють з молоддю різного віку і допомагають місцевій владі налагодити й зміцнити співпрацю з молодим населенням громади.

Долучаючись з перших днів повномасштабного вторгнення до активного волонтерського руху в гуманітарному напрямі, через певний час молодіжні ради і місцевого, і регіонального значення опинилися в певній внутрішній кризі, яка була обумовлена ряд вагомих причин. Одним з них було і нечітке розуміння як краще діяти далі, особливо, в умовах невизначеності та частоті міграції великої кількості людей, думку яких також було варто почути та врахувати при плануванні своєї діяльності далі.

Своє бачення можливого рішення цього становища запропонувала одна з найактивніших організацій молодіжного сектору “Молодіжна Платформа” (МП) [19], яка вже понад 10 років працює у Луцьку і концентрує своє професійне спрямування на розвиток як молодіжної роботи, так і молодіжної політики в цілому. Свого часу вони ініціювали створення нового простору в рідному місті - “Молодіжного центру Волині” [67], діяльність якого координують всією командою.

На його базі вони на регулярній основі організують велику кількість тематичних навчальних заходів, і давно стали одними з ключових творців й менторів для своїх колег в інших областях України.

Тримаючи постійний зв’язок з молодіжними радами і знаючи їх головні наразі виклики, в Молодіжній платформі виникла ідея провести цілу низку зустрічей з молодими людьми під назвою “Діалоги перемоги: участь молоді у відновленні України” [44], де головними координаторами процесу на місцях були місцеві молодіжні консультативно-дорадчі органи. Завдяки залученню молоді з різних спільнот дізнатися більше про їхню поточну діяльність, проблемні питання в громаді, механізми покращення становища на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівні нашої держави, а головне - їхнє бачення своєї ролі в цьому. Всі озвучені ідеї та напрацювання з кожної такої зустрічі були об’єднані в спільні рекомендації та передані для розгляду національним профільним інституціям для більш детального вивчення та опрацювання.

Але не тільки молодіжні ради ставали ініціатори цікавих проєктів. Зокрема, вже раніше зазначена ужгородська молодіжна організація “Простір молоді”, маючи підтримку з боку ініціативних груп із Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, стала ініціатором створення мережі молодіжних інтеграційних центрів в західному регіоні країни. В рамках проєкту “Молодіжні інтеграційні центри “Захід” [54] створили по 1 інтеграційному простору в обласному центрі, задача якого була підтримувати й проводити заходи цікавого для молоді спрямування в межах всієї області. Важливою умовою для всіх подій є забезпечення рівного доступу молоді і

місцевої, і з числа внутрішньо переміщених. Таким чином, більше їх знайомлячи між собою та сприяти посиленню інтеграційних процесів на місцях.

Так, наприклад, в рамках конкурсу із надання невеликого фінансування (субгрантингу), Ужгородський молодіжний інтеграційний центр став одним головних партнерів мистецького об'єднання “Bet On Art” [59] в реалізації проєкту “Мистецьке переродження” в Ужгороді [100]. За плечима цього об'єднання багато втілених культурно-мистецьких подій та проєктів, зокрема і на рідній Луганщині. Так, у 2020 році вони спільно з однодумцями створили мурал з арт-буку Сергія Жадана “Пливи рибо, пливи...” у м. Старобільськ. Однак, на жаль, з початком повномасштабної війни мурал було знищено. В свою чергу, “Bet On Art” захотів зробити свій внесок в покращення ситуації, а саме - відновити зруйнований мистецький об'єкт в обласному центрі Закарпаття. В рамках проєкту, згаданий мурал відтворили на одній зі стін Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Ф. Потушняка [41] протягом листопада 2022 року.

До реалізації ідеї долучилися студенти Закарпатської академії мистецтв з курсу живопису для нанесення настінного розпису під керівництвом відомої художниці та викладачки - Корж-Радько Людмили Андріївни. Крім того, концепція офіційого відкриття створеного муралу передбачала й культурну подію - інтегрований захід з виступами музикантів, поетів з різних регіонів та фотовиставкою, що, в свою чергу, буде сприяти покращенню міжрегіональній мистецькій взаємодії та співробітництву, а також популяризації сучасної української культури між діячами різних сфер культури у час кризи, зокрема на території Закарпатської області.

Цей приклад є черговим підтвердженням збільшення внеску в розвиток громад та якості міжкультурного діалогу в ній осередків бібліотечної мережі за останні роки.

Зокрема, згадана бібліотека, як один з провідних закладів краю, є серед перших інституцій, які оперативно знаходять рішення для актуальних запитів місцевого населення. Проводячи на базі закладу багато планових заходів в

рамках основних напрямів діяльності, не забувають ресурсно підтримувати інші ініціативні групи та ставати співорганізаторами додаткових проєктів, які спрямовані на надання своїм відвідувачам більше практичних інструментів для якісної адаптації до поточних умов та можливих викликів в майбутньому.

Серед таких активностей варто відміти діяльність в рамках мережі партнерських центрів проєкту “ТАТОhub”, який втілюється в декількох областях країни, зокрема в Ужгороді [96] краматорською громадською організацією “Клуб рибалок України - Юей Фішинг Клуб” [17] у рамках програми ООН з відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу та проєкту “Трамплін до рівності”, що імплементується UNFPA Україна у партнерстві з Офісом Віцепрем’єрки з питань Європейської та Євроатлантичної інтеграції України за фінансової підтримки Швеції. Ініціатива, яка має на меті допомогти чоловікам бути кращими татами та підвищити рівень свідомого татівства, наприклад, і шляхом ефективнішого спілкування й взаємодії зі своєю родиною та безпосередньо з власною дитиною, через використання різних методик, в тому числі й мистецьких, сприяла кращому взаєморозумінню не тільки між членами однієї родини, але всіх відвідувачів загалом.

Крім того, Ужгородська команда “ТАТО Хабу” не менше уваги приділяє й підтримці молодого покоління. Наприклад, вона спільно з Ужгородською молодіжною радою [113], яка є молодіжним консультаційно-дорадчим органом при Ужгородській міській раді, за підтримки обласної бібліотеки вирішили створити робочу групу з напрацювання рішень для поточних викликів сімейної й молодіжної політики Ужгорода, перше засідання якої відбулося в листопаді 2022 року [76]. Важливо, що зустрічі будуть відбуватися на регулярній основі за участі представників влади, профільних інституцій та громадських організацій з метою своєчасно виявлення нагальних запитів корінних та нових містян, а також формування рекомендацій до цільових програм й плану спільного втілення ініціатив, які будуть направлені для максимальної оптимізації поточної ситуації в громаді.

Але бібліотека імені Ф. Потушняка також долучається й до підтримки культурно-мистецьких активностей, і серед них проєкт “Літературна мережа” [92] від Meridian Czernowitz - міжнародної літературної корпорації з Чернівців [61]. Він реалізується в межах ініціативи “Підтримка внутрішнього культурного діалогу в Україні” , залучивши собі в партнери представників 14 громад, в тому числі і в Ужгороді. Завдяки їх підтримці відвідувачі подій мають можливість долучитися до різноманітних зустрічей, дискусій та презентацій за участі відомих українських діячів культури та мистецтв. Так, одними із гостей були такі відомі особистості сучасної літературної сфери України як Юрій та Софія Андруховичі, Сергій Жадан, Андрій Любка та багато інших.

Під час такого роду заходів присутні дізнають більше не тільки про поточну діяльність того чи іншого діяча, але й про передумови його становлення, власний внесок в розвиток своєї сфери та міжкультурний діалог як всередині країни, так і за його межами. Не менш важливим компонентом таких обговорень є й обмін думками щодо можливостей більшої інтеграції нових жителів в процеси приймаючих громад, а також, що спільно можуть зробити всі учасники процесу задля зміцнення, зокрема і ззовнішніх позицій нашої держави. Маючи рівний доступ до участі та висловлювання, присутні ще більше долучаються до державотворчих ініціатив в міру своїх можливостей та в рамках сфер діяльності, незалежно від величини громади, де вони зараз перебувають.

Враховуючи, що багато людей з громад, де наразі тривають активні бойові, проживають також і в сільських місцевостях, хочеться окремо згадати і про ініціативу “Конструкції взаємодії: відкриті села” [45]. Вона стартувала на території України цього року. Цей проєкт реалізовує команда креативного молодіжного простору “Платформа Острів” [48], яка координує простір при Київському національному університеті будівництва та архітектури (КНУБА) та об’єднує навколо себе як індивідуальних креативних практиків в секторі культури, урбаністики, архітектури й освіти, так і профільні організації.

Завдяки підтримці Гете-інституту, громадській організації “Інша Освіта” [16], що працює в культурно-мистецькому й освітньому напрямі, та інших

однодумців, ініціативна команда піднімає важливе питання, що в поточному становищі набуває ще більшого значення - стану українського села не тільки зараз, але й в майбутньому; що варто робити для їх сталому розвитку, збільшення рівня комфортності умов проживання, в тому числі й розвитку публічних об'єктів інфраструктури.

З метою реалізації цієї мети, вирішили створити навчальну програму (школу), під час якої учасники зможуть більше проаналізувати наявну ситуацію, напрацювати варіанти її покращення, а головне - отримати можливість для втілення в життя пілотних архітектурних ініціатив в громадах-учасниць.

Цей приклад є підтвердження, що не лише молодіжний сектор ініціює проєкти для відновлення України. Не менш цікаві проводять і представники культурно-мистецького.

Наразі Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП) [64] працює над більшим становленням української культури в ролі головної складової розвитку нашого народу та зміцненню своєї ідентичності. Не менш важливою є й мета стати державі помітнішою на міжнародній арені, беручи активну участь в творенні культурних процесів світового масштабу.

Всі свої види діяльності МКІП об'єднало у 8 напрямів: інформаційна політика та безпека, культурна спадщина, цифрові трансформації в культурі, культура, релігія та етнополітика, національна пам'ять, книговидання та бібліотеки, креативні індустрії.

Проте серед нагальних пріоритетів Міністерства є допомога працівникам сфери, в тому числі у відновленні об'єктів галузі, які були зруйновані. Зокрема, Галина Григоренко, заступниця Міністра культури та інформаційної політики України з питань мистецтв та мистецької освіти, під час свого виступу в рамках конференції "Culture in Transformation" (Культура в трансформації) [47], що станом на кінець жовтня 2022 року 1057 об'єкт культурної інфраструктури мають збитки (в цей перелік не було включено пам'ятки культурної спадщини), а 350 - на жаль, зруйновані.

І це лише частини тих наслідків, з якими доведеться працювати. Проте, вже зараз потрібно переглядати наявні програми, правила та механізми взаємодії в культурно-мистецькій галузі. Адже події останніх двох років лише збільшити рівень гласності про невирішені питання з минулого.

Так, набагато більшу увагу варто приділяти стилю управління та якості його рішень, збільшуючи фокус на внутрішньо командний розвиток та використовуючи (за потреби) елементи кризового менеджменту. Це надасть можливість підвищити ефективності спільної роботи.

Важливо бути й надалі відкритими до нових творчих стилів, але пам'ятати про особливості проведення подій в умовах повномасштабної війни - зберігати баланс при поєднанні різних елементів програми, надаючи шанс одним отримати потрібну підтримку, а іншим - елемент відновлення власних сил.

Беручи до уваги активні темпи розвитку цифрових технологій та їх активне приміщення у всіх сферах, постає додаткове завдання у вигляді створення додаткових умов для підвищення знань працівників сфери щодо інструментів участі та створенні цифрових проєктів. Не менш важливим є збільшення навчань щодо можливості залучення додаткових ресурсів із різних джерел для реалізації ініціатив незалежно від їх масштабу.

Враховуючи, що протягом останніх років галузь потребувала набагато більше підтримки з боку держави задля підвищення рівня своєї присутності, в тому числі і в інформаційному полі інших країн, наразі також цінним буде покращення розуміння особливостей кроссекторної комунікації в розрізі міжнародної співпраці.

Адже культурно-мистецький напрям не тільки сприяє суспільству легше проживати буремні періоди свого життя, але й робить вагомий внесок в розвиток економіки будь-якої країни.

Як і в ситуації з втіленням ініціатив для молоді та реалізації молодіжного напрямку, вкрай потрібним є рівні можливості участі представників культурно-мистецької галузі до процесів прийняття рішень в ній та розробки цільових програм.

Вагомий вплив на будь-який процес відіграє єдність та взаємопідтримка ключових учасників сфери. Зокрема, з метою забезпечення максимально збалансованої позиції щодо реалізації ініціатив культурного спрямування, “Культура-2025”, “Конгрес активістів культури” та група «Культура» в Реанімаційному пакеті реформ вирішили об’єднатися в “Альянс культури” [3] задля якнайшвидшої стабілізації ситуації в галузі культури.

3.2. Внесок української діаспори в промоцію української культури за кордоном та зміцнення міжкультурного діалогу

Багато різних викликів як сьогодення, так і минулого впливали на міграційні настрої українців. Тому й не дивно, що імміграційний рух наших співвітчизників розпочався доволі давно і мав декілька великих хвиль. Крім соціального та економічного чинників, вагомий вплив на цей процес мали воєнні дії, які були на теренах нашої країни. Вже згодом до цього додалися й інші фактори, що в поєднанні з попередніми, спонукали мільйонів українців обрати для себе й своєї родини іншу країну для постійного проживання та розвитку.

Проте, представники української діаспори в більшості завжди займали активну життєву позицію, не забуваючи при цьому допомагати батьківщині та брати постійну участь в реалізації різноманітних ініціатив на підтримку її культури, традицій та зміцненню іміджу серед іноземних партнерів.

Паралельно з цим, слід враховувати, що кожна держава несе також відповідальність за допомогу в задоволенні національно-культурного спрямування запитів своїх громадян за кордоном, адже є учасницею міждержавних перемовин будь-якого рівня. Полегшенню цьому процесу сприяють міжурядові інституції та ініціативи задля збереження рівного доступу до реалізації своїх прав представниками національних спільнот кожної країни на теренах іншої.

Згадуючи за українських діаспору, варто брати до уваги певні відмінності між її спільнотами, що залежить багато в чому від країни теперішнього

проживання та її устроїв. Наприклад, закордонні українці країн Європи та Америки є доволі організованими та активними в громадському житті своїх громад, при цьому передаючи з покоління в покоління українські традиції та інші види культурної спадщини своїм нащадкам. Таким чином, стаючи активними амбасадорами України та її цінностей й досягнень. Натомість, українці, які тих чи інших причин вирішили обрати для нового дому одну з країн колишнього Радянського Союзу, більш схильні до стриманішої позиції, вони менше долучаються до ініціатив та потребують більшої згуртованості в своїх діях.

Для кожної громади за кордоном важливим отримання додаткових гарантій та підтримку з боку іноземної країни задля реалізації свого права на отримувати інформацію чи навчатися мовою своєї батьківщини. Таку можливість може забезпечувати отриманий статус національної меншини. Зокрема, закріплення цього в політико-правовому полі для українських громад зробили багато європейських країн.

З метою об'єднання зусиль у вирішенні актуальних запитів українців за кордоном, збереження багатовікових традицій та зміцненню зв'язків між поколіннями, а також формування консолідованої позиції щодо ініціатив для національних меншин, в тому числі й української, та збільшення рівня їх участі в процесах прийняття рішень, українська діаспора створила велику мережу місцевих організацій різного спрямування, більшість з яких входять до складу більших організацій. Саме вони потім представляють на міжнародній арені голос й позицію закордонних українців з різних країн світу.

Однією з найвідоміших організацій нашої діаспори на міжнародному рівні є Світовий Конгрес Українців (СКУ) (World Ukrainian Congress) [104], який було створено в 197 році в американському Нью-Йорку. За весь час своєї діяльності, організація змогла об'єднати біля себе понад 300 осередків громадського сектору українських діаспорян, які проживають в на різних континентах в понад 30 країнах світу.

Відповіддю організації на виклики, з якими зіштовхнулася Україна у 2022 році, стало створення Фонду розвитку громад та адвокації [115]. Ідея очільника

СКУ Павла Грода не могла не знайти підтримки серед його колег з різних куточків світу. Так, в її межах підтримуватимуться ініціативи, які будуть спрямовані хоча б на один із шести напрямів діяльності, а саме: розбудову громад, формування позитивного іміджу України та її народу, інформування про українську історію та культуру, зокрема і актуальні події сучасності, розвиток українських шкіл, підтримка діяльності жіночих рухів та лідерства, а також збільшення рівня участі молоді діаспори в громадській діяльності й підтримка молодіжного лідерства в громадах на території України.

Організатори змогли забезпечити максимальну відкритість, надаючи доступ до подання своїх проектних заявок представникам організацій будь-яких форматів. Таким чином, додатково підтримуючи дух єдності серед українців незалежно від країни їх проживання та збільшуючи рівень залученості до державотворчих процесів як на місцевому, так і на міжнародному рівнях.

Окремо також хочеться зазначити і про участь Світової Федерації Українських Жіночих Організацій (СФУЖО)/ The World Federation of Ukrainian Women's Organizations (WFUWO) [103]. Це об'єднання створене в 1948 році в американській Філадельфії 10 жіночими організаціями. А вже станом на тепер СФУЖО налічує 27 організацій, які здійснюють свою діяльність на теренах чотирьох континентів, і має головний офіс в канадському Торонто.

Організація постійно долучається та організовує багато подій для підтримки України, де переважають ініціативи культурно-мистецького та освітнього спрямування. Наприклад, залучаючи та створюючи школи народознавчих майстерень, організовують для українок та зацікавлених у вивченні української культури учасників онлайн-події й майстер-класи з метою підвищення обізнаності про традиції й етнографічні особливості різних регіонів України, а також як це відображається на прикладах виробів декоративно-ужиткового мистецтва [120]. Не менш цікавим є практика проведення освітніх подій з просвітницькою метою задля створення більш комплексного підходу у сприйнятті української держави, базуючись на історичних фактах,

особливостях культури та творення мови в поєднанні із міждисциплінарним підходом під час формування програми таких зустрічей.

Вагомий внесок робить і Європейський конгрес українців (European Congress of Ukrainians) [39], до складу якого входять представники керівництва організацій української громади з 23 європейських країн. Маючи тематичні робочі комітети, ЄКУ активно піднімає в публічній площині багато важливих й нагальних питань українців закордоном.

Не останню роль у формуванні й реалізації порядку денного української культурної дипломатії відіграє також Світовий Конгрес Українських Молодіжних Організацій (СКУМО) (World Congress of Ukrainian Youth Organizations) [105], залучаючи до процесів молодіжний актив нашої діаспори, а також надаючи їм додаткових ресурсів для реалізації власних ініціатив, які спрямована на зміцнення міжкультурного діалогу та покращенню умов реалізації власного потенціалу в іноземній державі.

Варто зазначити, що всі організації, як і їх регіональні чи локальні представництва, постійно підтримують зв'язок з Україною та продовжують активно всебічного допомагати їй в умовах повномасштабного вторгнення.

В той самий час, формуючи візію розвитку та позиціонування нашої країни на період найближчого та середньовіддаленого майбутнього, в тому числі й на міжнародній арені, створення додаткових умов для посилення взаємодії держави із закордонними українцями набуває все більшої ваги. Діаспоряни, все більше долучаючись до створення порядку денного своїх поточних країн постійного проживання, стають все більшими амбасадорами України в різнопланових сферах та уставновах.

Але важливим чинником їх успішності в своїй діяльності є активність України в цьому процесі, а головне - принципи та стандарти, на яких вона опирається при продукуванні того чи іншого рішення. Чим більше ці норми відповідатимуть міжнародним, дбаючи при цьому про збереження власних фундаментальних цінностей в будь-якому секторі, тим більш плідною буде співпраця.

Зокрема, якщо аналізувати європейських колег, то можна помітити постійне використання поточних й ініціювання нових різноманітних програм з ресурсної підтримки діячів культурного-мистецької галузі, в тому числі й фінансово. Про що і зазначала Шевченко Н.О., досліджуючи в своїй праці стратегії інкопорації української культури до європейського гуманітарного простору [118].

Адже створюючи чіткі й зрозумілі напрями допомоги й критерії для її отримання, забезпечуючи при цьому прозорість на кожному з етапів відбору кращих ініціатив для підтримки, викають додаткові сприятливі фактори для своєрідної здорової внутрішньої конкуренції. Це, в свою чергу, все більше підвищує якість проєктів та розширює діапазон залученості жителів громад до їх співтворення, що лише позитивно сприяє на розвиток культурної політики, в тому числі і молодіжної.

Завдяки створенню такої установи як Український інститут [26], і держава, і актив закордонних українців, має додаткові практичні інструменти для більш якісного здійснення своєї діяльності та досягнення поставленої мети, застосовуючи передові практичні інструменти сучасності. Метою створення цієї державної установи в 2017 році було якісне позиціонування України представлення її культури на міжнародному рівні. Головна діяльність інституції спрямована на реалізацію мистецьких ініціатив, академічних та кроссекторних програм, сприяння розвитку культурної дипломатії та поширенню української мови, а також проведення різноманітних досліджень з метою формування аналітичних звітів для покращення існуючих програм профільних сфер.

Проте, важлива в цьому напрямі й участь громадських ініціатив при закладах освіти. Одним з яскравих прикладів успішної діяльності у творенні української культурної політики та дипломатії є Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», або більш відомий як МІОК [62]. 30 років тому, у далекому 1992 році, відома письменниця та громадська діячка Ірина Калинець розпочала процес створення інституції. Станом на сьогодні вона має тісну співпрацю із різними міністерства

України, профільними інституціями, а також активно підтримує та розширює взаємодію із організаціями закордонних українців різних рівнів.

За багаторічну насичену історію своєї роботи, командою МІОКу було реалізовано велику кількість проєктів, і вони групували в одну чотирох категорій: діаспора, освіта, культура, міграція.

Зокрема, одними з відомих їх ініціатив культурного напрямку були “Культура єднає”, “Шевченкіана” та “Очима культури”, а в освітньому - школа україністики “Крок до України”, конференція “Українська мова у світі” та створення підручників з української мови як іноземної.

Діаспорянський сектор є не менш багатограним. Так, крім ідей більш традиційного для себе спрямування, команда не забувала їх поєднувати із пошуком власних пропозицій для вирішення викликів сьогодення для всього людства, наприклад, в напрямі екологічної безпеки. Зокрема, завдяки їх ініціативі в квітні 2010 року було висаджено Сад світового українства, що став уособленням єдності українців багатьох куточків світу першочергово в духовному плані.

Однак, варто тут також згадати і про такі проєкти як “Відкриймо для України українську діаспору”, “Карта українських осередків”, а також напрацюванн в рамках різноманітних конференцій та обговорень.

Зазначені організації й ініціативи, доповнюючи одне одного, надають країні створювати передумови для інклюзивного середовища розвитку й реалізації проєктів, які мають на меті зміцнити українські позиції всередині та за межами країни. Але при цьому, маючи в основі ключові міжнародні стандарти взаємодії, надати можливість кожному почуватися в безпеці при озвучанні власного бачення розвитку культурної політики своєї спільноти та країни в цілому на будь-якому рівні, в тому числі й міжнародну.

Висновки до розділу 3

Велика кількість задач для вирішення, з якими зіштовхнулася Україна з початком активних бойових дій на території більшості регіонів країни, спонукала суспільство доволі швидко прийти до усвідомлення потреби створення комплексної та багатогранної моделі відбудови держави, яка б могла стати для неї міцним фундаментом в майбутньому.

Але, перш ніж планувати, потрібно було в обмежені часові рамки паралельно проводити декілька процесів. Серед них і виявлення давно невіршених питань на більш безпечних територіях, потреби приділяти більше уваги підтримці місцевого активу, в тому числі в питанні збільшення рівня інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючі громади, а також слідкувати за забезпеченням рівного доступу всіх зацікавлених сторін до процесу пошуку рішень для розв'язання стратегічно важливих завдань.

Вагомий внесок в спільну справу зробили представники молодіжного громадського та культурного сектору країни. Завдяки їх відкритості до консолідації зусиль та підтримці міжнародних організацій вдалося напрацювати ряд ініціатив, які вже сьогодні роблять позитивні зміни в суспільстві, допомагаючи українцям бути більш впевненішими в своїх силах, незважаючи на складну ситуацію сьогодення.

В той самий час, закордонні українці були й залишаються надійними партнерами України на міжнародній арені, сприяючи їй у втіленні запланованих ініціатив, зокрема в галузі культурної дипломатії, а з початком повномасштабних воєнних дій на теренах країни - ще й гуманітарному.

Однак ще й надалі актуальною залишається наявність їх підтримки з боку держави на регулярній основі з метою сприяння більшої фокусованості та координованості дій в процесі реалізації ініціатив на підтримку України. Завдяки ній діаспорянські спільноти та організації матимуть більш чітку візію щодо найоптимальніших механізмів надання якісної всебічної допомоги своїй Батьківщині, що набуває вагомшого значення в умовах повномастабного вторгнення на її територію.

Зокрема, створюючи чи відновлюючи об'єкти інфраструктури культурної дипломатії та центри для посилення дво- чи багатосторонньої взаємодії на зразок таких державних установ як Українського інститут, локальні українські осередки культурно-мистецького значення дедалі частіше відіграють важливу роль в зміцненні не тільки міжкультурного діалогу, але й позиціонування країни на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

Культурні трансформації сучасного світу потребують вироблення пріоритетів у міжнародному співробітництві, які реалізуються через стратегії міжкультурного діалогу, поглиблену взаємодію між державами і народами, доктрини національних культурних політик, впровадження різних організаційних форм на двосторонньому, регіональному та глобальному рівнях, що породжує нову соціокультурну реальність.

Серед основних тенденцій нової соціокультурної дійсності, в якій знаходиться наше суспільство, варто відмітити насамперед ускладнення проблем культурної орієнтації громадян, особливо молоді, перегляд підходів до партнерських і продуктивних міжкультурних відносин, подолання бар'єрів, створених в ході історичного розвитку, створення своєрідних містків, які з'єднують культури різних типів цивілізацій.

Разом з тим, в культурному секторі України нині спостерігається збільшення кількості інноваційних культурних проектів та помітне зростання громадських ініціатив, поява нових закладів та організацій, що впроваджують нові культурні продукти і послуги, серед яких молодіжні та культурні центри відіграють важливу роль у розширенні масштабів і ускладненні форм міжкультурного діалогу, інтеграції української культури до світового культурного простору.

Наповнення українського культурного продукту власним національним змістом відбувалося тривалий історичний період. Хоча за часів радянської України багато уваги приділяли розвитку дітей та молоді, зокрема шляхом створення мережі закладів для проведення ними дозвілля, воно передусім мало ідеологічне спрямування. Втім, об'єкти молодіжної чи культурної інфраструктури були досить поширені – якщо на території невеличких громад могли діяти лише клуби культури, то в більших громадах були ще й дитячі, підліткові чи молодіжні клуби й гуртки різного спрямування.

Через складну ситуацію на початку 1990-2000-х було доволі складно фінансувати з місцевих бюджетів в повній мірі ці об'єкти, що нерідко спонукало змінити форму власності й передати її на утримання приватним ініціативам. Економічна нестабільність для багатьох українських батьків протягом того періоду стала справжнім викликом, оскільки була відсутня можливість в повній мірі підтримати своїх дітей в їх прагненні творчої реалізації. Це, в свою чергу, стало однією з головних причин зменшення відвідуваності дитячо-юнацьких чи молодіжних закладів, а згодом стало все менше приділятися уваги розвитку й підтримці молодіжної інфраструктури.

В умовах вторгнення російських військ на території східних областей України починає складатися нова соціальна і культурна ситуація, початок війни змусив велику кількість людей залишити домівки й перебраться в більш безпечні регіони країни, що подекуди мали значну відмінність в деяких культурних звичаях та традиціях чи життєвих поглядах у зв'язку з місцевими історичними передумовами.

В той самий час, ці події змогли краще висвітлити моменти, на які суспільно приділяло уваги більше по залишковому принципу. Зокрема, велика кількість молодих людей й сімей з дітьми потребувала з одного боку місць для зустрічей й проведення спільного дозвілля, а з іншого - ініціатив, які б допомогли їм краще інтегруватися в життя приймаючих громад. Це спонукало владу різних рівнів переглянути діючі цільові програми та вносити корективи, серед яких була і потреба відновлення діяльності закладів культури, культурних інститутів та об'єктів молодіжної інфраструктури різних форматів.

Паралельно з цими процесами, профільні міністерства спільно з іноземними партнерами та представниками вітчизняного громадського сектору започатковують дитячі й молодіжні міжрегіональні обміни, нерідко обираючи дуже віддалені один від одного регіони. Такі ініціативи давали можливість не тільки відкрити для учасників красу того чи іншого регіону, але, перш за все, дізнатися про місцеву культури, поширені міфи й стереотипи одне про одного й знайти більше точок дотику для взаємодії в майбутньому. Не менш важливим

елементом таких ініціатив був й обмін досвідом, перейманням кращих практик й апробація в своїх громадах з наступним продовженням співпраць.

Все це не могло не дати позитивних результатів у вигляді збільшення кількості міжобласних ініціатив, створення різноманітних молодіжних й культурних ініціатив та інституцій, які допомагали, зокрема і через розширення мережі міжнародних співпраць, надати нові знання й практичні інструменти по роботі з молоддю різних категорій, в тому числі і з соціально-вразливих груп. Отримані знання та досвід допомагав українським ініціативам ставати більш інклюзивними, а громадам - толерантними. Це сприяло зміцненню суспільства загалом, адже ефективне регулювання міграційними процесами, створення передумов для залучення необхідного людського ресурсу та збереження наявного потенціалу в Україні є запорукою підвищення її конкурентоспроможності на світовому рівні та сталого розвитку.

Повномасштабна війна в Україні ще більше дозволила побачити невирішені питання минулого, які роблять свій відчутний вплив на сьогодення. Однак, завдячуючи злагодженій консолідації зусиль, вже з перших тижнів вдалося отримати перші позитивні результати.

Попереду перед нами та світовою спільнотою постане багато нових задач. Проте вже зараз українці починають планувати свої наступні кроки, де важливою передумовою сталості в отриманні гарних результатів буде забезпечення інклюзивності в підходах при формуванні та прийнятті рішень.

Збільшення рівня залученості громадського, працівників молодіжної та культурної сфер, як і представників української діаспори за кордон сприятиме підвищенню ефективності реалізації наявних програм, а об'єкти інфраструктури стануть додатковим фактором для зміцнення міжкультурного діалогу та зменшенні проявів мови ворожнечі в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2022 - Європейський рік молоді: ЄС ухвалив План дій для співпраці з молодими людьми всього світу / URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yevropejskyj-rik-molodi-2022-yes-uhvalyv-plan-dij-dlya-spivpraczi-z-molodymy-lyudmy-vsogo-svitu/> (дата звернення 13.10.2022)
2. 4-й форум Міжнародного центру міжрелігійного та міжкультурного діалогу імені Короля Абдалли бін Абдулазіза (“Центр міжнародного діалогу “КАІСІД”) (листопад 2022, м.Барселона, Іспанія) URL: <https://www.europeantimes.news/uk/2022/11/> (дата звернення: 26.10.2022)
3. Альянс культури URL: <https://biggggidea.com/practices/1469/> (дата звернення: 14.10.2022)
4. Аналіз національних заходів протидії мові ворожнечі в Україні. Системне дослідження та пропозиції щодо політики протидії мові ворожнечі в Україні. Проєкт, 18/01/2022. URL: <https://rm.coe.int/report-hate-speech-ukraine-ukr-draft-20220118/1680a53b93/> (дата звернення: 10.10.2022)
5. Арабськомовна цифрова платформа знань про креативні індустрії та культурний менеджмент “Ebtedy” URL: <https://www.goethe.de/de/kul/ges/ser/kuk/ebt.html> (дата звернення: 14.10.2022)
6. Благодійна організація “Українська освітня платформа” URL: <https://www.ukredu.org/> (дата звернення: 18.10.2022)
7. Британська Рада (British Council) URL: <https://www.britishcouncil.org.ua/> (дата звернення: 18.10.2022)
8. Вечір-побачення з ромською культурою. URL: <https://yn-go-arca.com/romani-culture-dating/> (дата звернення: 18.10.2022)
9. Видання посібника для ромських учнів 1-5 класів ГО “Романо Тхан” URL: <https://roma.ua.org.ua/news/ukraine/1645368000388> (дата звернення: 18.10.2022)

10. Видатки Зведеного бюджету України на культуру та мистецтво протягом 2013-2018 років URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/149444.html> (дата звернення: 01.10.2022)
11. Виставка Польського Інституту та партнерів “Традиції і сучасність татар – польських мусульман” (2018) URL: <https://instytutpolski.pl/kyiv/2018/11/01/> (дата звернення: 17.10.2022)
12. Відкриття молодіжного хабу “BULB” (м.Тячів, Тячівська ТГ, Закарпатська обл.) URL: <https://tyachiv-city.gov.ua/news/1582642651/> (дата звернення: 19.10.2022)
13. Внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо підтримки діяльності об’єктів молодіжної інфраструктури URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2233-viii#Text> (дата звернення: 15.10.2022)
14. Волонтерська ініціатива “Будуємо Україну Разом” (БУР) URL: <https://bur.ukredu.org/> (дата звернення: 17.10.2022)
15. Гете-інститут (Goethe-Institut) URL: <https://www.goethe.de/de/index.html> (дата звернення: 14.10.2022)
16. Громадська організація “Інша Освіта” URL: <https://insha-osvita.org/> (дата звернення: 15.10.2022)
17. Громадська організація “Клуб рибалок України - Юей Фішинг Клуб” (м.Краматорськ, Донецька обл.) URL: <https://www.facebook.com/uafishingclub.org> (дата звернення: 28.10.2022)
18. Громадська організація “Місто Активних Громадян” (МАГ) URL: <https://www.facebook.com/ngoact/> (дата звернення: 22.10.2022)
19. Громадська організація “Молодіжна Платформа” URL: <https://youthplatform.com.ua/> (дата звернення: 22.10.2022)
20. Громадська організація «Молодіжна агенція з адвокації ромської культури «АРКА» URL: <https://yngo-arca.com/> (дата звернення: 17.10.2022)

21. Громадська спілка “Національна молодіжна рада України” URL: <https://nysukraine.org/> (дата звернення: 10.10.2022)
22. Декларація принципів толерантності (Declaration of Principles on Tolerance): Схвал. Генер. конференцією ЮНЕСКО на її 28 сесії в Парижі 16.11.95 р. // URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000151830> (дата звернення: 05.10.2022)
23. Демчишина В.Р. “Принципи міграційної політики Європейського Союзу”. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/670074.pdf> (дата звернення: 02.10.2022)
24. Державна установа “Всеукраїнський молодіжний центр” URL: <https://auuc.org.ua/> (дата звернення: 10.10.2022)
25. Державна установа “Державний інститут сімейної та молодіжної політики” URL: <https://dismp.gov.ua/> (дата звернення: 05.10.2022)
26. Державна установа “Український інститут” URL: <https://ui.org.ua/> (дата звернення: 30.10.2022)
27. Державна установа “Український культурний фонд” став партнером культурно-мистецький фестиваль “Кримський дім об'єднує серця” URL: <https://ucf.in.ua/archive/5f002deb42bc563b062b7ee3> (дата звернення: 27.10.2022)
28. Державне підприємство “Кримський дім” (м.Київ) URL: <http://crimean.house.tilda.ws/> (дата звернення: 27.10.2022)
29. Діяльність громадської спілки “Асоціація молодіжних центрів України” URL: <https://youthcenters.net.ua/> (дата звернення: 15.10.2022)
30. Діяльність КУ “Вінницький обласний молодіжний центр “КВАДРАТ” (м.Вінниця, Вінницької обл.) URL: <https://www.kvadrat.vn.ua/prostir-molodizhnogo-tsentru/> (дата звернення: 26.10.2022)

31. Діяльність молодіжного простору-платформи/ГО “ВІЛЬна ХАта” (ВільХа) (м.Краматорськ, Донецька обл.) URL: <https://www.facebook.com/vilha.ua/> (дата звернення: 18.10.2022)
32. Діяльність молодіжного центру“Теплиця”/ ГО “Платформа ініціатив “Теплиця” (м.Слов’янськ, Донецька обл.) URL: <https://www.facebook.com/teplitsia> (дата звернення: 18.10.2022)
33. Діяльність молодіжної ГО “Простір молоді” (м.Ужгород, Закарпатська обл.) URL: <https://www.facebook.com/youthspace.16mb/?fref=ts> (дата звернення: 19.10.2022)
34. Дмитрук Н. Результати репрезентативного соціологічного дослідження «Молодь України – 2017» URL: <https://dismp.gov.ua/molod-ukrainy-2017-rezultaty-reprezentatyvnoho-sotsiolohichnoho-doslidzhennia/> (дата звернення: 12.10.2022)
35. Дмитрук Н. Цінності української молоді. Результати репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді / Н. Дмитрук, Г. Падалка, С. Кіреєв та ін. – К., 2016. URL: <https://dismp.gov.ua/rezultati-reprezentativnogo-sociologichnogo-doslidzhennya- stanovishha-molodi-cinnosti-ukrainskoi-molodi-2016/> (дата звернення: 12.10.2022)
36. Доступ молодих людей до прав. Рекомендація СМ/Rec(2016)7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам URL: <https://youth-worker.org.ua/library/dostup-molodyh-lyudej-do-prav-rekomendacziya-sm-rec-2016-7-komitetu-ministriv-rady-yevropy-derzhavam-chlenam/> (дата звернення: 07.10.2022)
37. Доступ молодих людей з неблагополучних районів до соціальних прав. Рекомендація СМ/Rec(2015)3 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам URL:<https://youth-worker.org.ua/library/dostup-molodyh-lyudej-z-neblagopoluchnyh-rajoniv-do-soczialnyh-prav-rekomendacziya-sm-rec-2015-3-komitetu-ministriv-rady-yevropy-derzhavam-chlenam/> (дата звернення: 07.10.2022)

38. Європейський інститут інновацій та технологій (European Institute of Innovations and Technologies - EIT) URL: <https://eit.europa.eu/> (дата звернення: 20.10.2022)

39. Європейський конгрес українців (European Congress of Ukrainians) URL: <https://ekukrainians.org/> (дата звернення: 02.11.2022)

40. Європейська конвенція щодо прав і свобод людини URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення: 07.10.2022)

41. Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека імені Ф. Потушняка URL: <https://www.biblioteka.uz.ua/> (дата звернення: 21.10.2022)

42. Заява голови Комітету ЄС з питань культури та освіти Сабіни Вергейєн в грудні 2019 щодо можливого скороченням видатків на такі програми як “Еразмус+”, “Креативна Європа” та “Європейський корпус солідарності” URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191212IPR68903/prospective-cuts-to-erasmus-and-creative-europe-in-eu-budget-deeply-worrying> (дата звернення: 02.10.2022)

43. Заява першого заступника Міністра молодіт та спорту України Сергія Симонова в грудні 2020 щодо видатків на розвиток спорту, молодіжної політики та політики національно-патріотичного виховання у 2021 URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2021-roci-vidatki-na-rozvitok-sportu-molodizhnoyi-politiki-ta-politiki-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-zrostut-u-27-razi> (дата звернення: 02.10.2022)

44. Ініціатива “Діалоги перемоги: участь молоді у відновленні України” URL: <https://euprostitir.org.ua/events/186000> (дата звернення: 18.10.2022)

45. Ініціатива “Конструкції взаємодії: відкриті села” URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/sup/kvvs2.html> (дата звернення: 18.10.2022)

46. Конвенції ООН про статус біженців 1951р. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/07/UNHCR70_Key_Messaging_ukr.pdf (дата звернення: 07.10.2022)

47. Конференція “Culture in Transformation” (Культура в трансформації) URL: https://www.goethe.de/ins/ua/uk/ver.cfm?fuseaction=events.detail&event_id=24273679 (дата звернення: 18.10.2022)

48. Креативний молодіжний простір при КНУБА “Платформа Острів” - URL: <http://ostrivplatform.com/?fbclid=IwAR03J6IC12029tpCk9A6WmoaTr3erX4Fk-PbuEskimYAT0tKJCtG8TZwe8> (дата звернення: 17.10.2022)

49. Культурно-мистецький фестиваль “Кримський дім об'єднує серця” URL: <http://crimean.house.tilda.ws/kdos> (дата звернення: 17.10.2022)

50. Культурно-освітній центр імені Олександра Довженка (Центр Довженка) (м.Львів, Львівська обл.) URL: <https://www.dovzhenko-center.lviv.ua/> (дата звернення: 18.10.2022)

51. Лиховід Н.О. Дослідження наслідків та ефектів міграційних процесів України URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1058> (дата звернення: 10.10.2022)

52. Літературний українсько-кримськотатарський проєкт “Кримський Інжир / Qırım İnciri” URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D0%B6%D0%B8%D1%80 (дата звернення: 17.10.2022)

53. Малиновська О.А. “Міграційна політика Європейського Союзу: виклики та уроки для України”. К. : НІСД, 2014. 48 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/migr_pol-68f1d.pdf (дата звернення: 10.10.2022)

54. Мережа “Молодіжні інтеграційні центри “Захід” URL: <https://versii.if.ua/novunu/progresyvne-seredovyshe-dlya-rozvytku-ta-realizacziyi->

v-ivano-frankivsku-startuvav-proyekt-molodizhni-integracijni-centry-zahid-foto/
(дата звернення: 18.10.2022)

55. Мережа молодіжних просторів “ТВОРИ!” (м.Львів, Львівська обл.)
URL: <https://tvory.notion.site/tvory/932dfb8e9ba24afe93b7dc8fb98512d5> (дата
звернення: 17.10.2022)

56. Мережа СпівДія Хабів URL: <https://spivdiia.org.ua/#projects> (дата
звернення: 19.10.2022)

57. Методичка “Молодіжний центр під час війни. Рекомендації для
молодіжних центрів” URL: [https://auyc.org.ua/youth-policy/molodizhnyu-tsentri-
pid-chas-viyny-rekomendatsii-dlia-molodizhnykh-tsentriv/](https://auyc.org.ua/youth-policy/molodizhnyu-tsentri-pid-chas-viyny-rekomendatsii-dlia-molodizhnykh-tsentriv/) (дата звернення:
15.10.2022)

58. Методичний посібник “Освіта в сфері прав людини в Інтернеті”
URL: [https://youth-worker.org.ua/library/osvita-v-sferi-prav-lyudyny-v-interneti-
methodychnyj-posibnyk/](https://youth-worker.org.ua/library/osvita-v-sferi-prav-lyudyny-v-interneti-methodychnyj-posibnyk/) (дата звернення: 10.10.2022)

59. Мистецьке об’єднання “Bet On Art” (м.Старобільськ, Луганська
обл.) URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100087970961036> (дата
звернення: 10.11.2022)

60. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики URL:
<https://cedos.org.ua/researches/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky/>
(дата звернення: 03.10.2022)

61. Міжнародна літературна корпорація Meridian Czernowitz URL:
<https://www.meridiancz.com/> (дата звернення: 24.10.2022)

62. Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою НУ
“Львівська політехніка” (МІОК) URL: <https://miok.lviv.ua/> (дата звернення:
12.11.2022)

63. Міжнародний центру міжрелігійного та міжкультурного діалогу
імені Короля Абдалли бін Абдулазіза (“Центр міжнародного діалогу
“КАІСІД”)/ The King Abdullah bin Abdulaziz International Centre for

Interreligious and Intercultural Dialogue (“International Dialogue Centre “KAICIID”) - <https://www.kaiciid.org/> (дата звернення: 26.10.2022)

64. Міністерство культури та інформаційної політики України (МКІП) - <https://mkip.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2022)

65. Мобільний застосунок ГС “Асоціація молодіжних центрів України” “Волонтер” - <https://youthcenters.net.ua/mobilniy-zastosunok-volonter/> (дата звернення: 15.10.2022)

66. Молодіжний хаб “Здибанка” (сmt. Батьово, Батівська ТГ, Закарпатська обл.) URL: <https://www.facebook.com/youthhubzdybanka> (дата звернення: 18.10.2022)

67. Молодіжний центр Волині URL: <https://www.facebook.com/youth.center.volyn> (дата звернення: 18.10.2022)

68. Молодь України – 2015. Міністерство молоді і спорту України. – К. : ГФК Юкрейн, 2015. - URL: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20-%202015.pdf> (дата звернення: 07.10.2022)

69. Національна програма залучення молоді до відновлення України ”ВідНОВА:UA” URL: <https://www.facebook.com/vidnova.ukraine/> (дата звернення: 23.10.2022)

70. Національний знак якості та критеріїв якості для молодіжних центрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1061-17#Text> (дата звернення: 09.10.2022)

71. Національний конкурс “Молодіжна столиця України” URL: <http://youthcapital.org.ua/> (дата звернення: 10.10.2022)

72. Машевський О. “Діяльність Британської ради у країнах Східної та Центральної Європи на початку ХХІ ст.”// “Європейські історичні студії” (European Historical Studies) - URL: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/oleg->

mashevskij-diyalnist-brytanskoyi-rady-u-krayinah-shidnoyi-ta-tsentralnoyi-yevropy-na-rochatku-hhi-st/ (дата звернення: 12.10.2022)

73. Онлайн-курс з волонтерства ГС “Асоціація молодіжних рад України” “Волонтерські команди: мрія чи реальність? URL: <https://youthcenters.net.ua/on-laun-kurs-volunteer-teams-dream-or-reality/> (дата звернення: 15.10.2022)

74. Освітньо-мистецька ініціатива "Stereobreakers" - <https://yngorcarca.com/stereobreakers-project/> (дата звернення: 17.10.2022)

75. Перебіг реалізації проєкту “Створення мережені молодіжних хабів на Закарпатті” URL: <https://varosh.com.ua/projects/hab-to-ne-pab-a-misce-dlya-kulturnogo-dozvillya-yak-molod-zakarpattya-zminyuye-svoyi-gromady/> (дата звернення: 27.10.2022)

76. Перше засідання робочої групи з напрацювання рішень для поточних викликів сімейної й молодіжної політики Ужгорода URL: <https://www.facebook.com/tatohub.uzhhorod/posts/pfbid02doLwtAJJHq3CW2QjpR5rFyn2nkAzXRz26JPYSw7tri9aQzMznCXjDCHaCcdknfJSI> (дата звернення: 18.11.2022)

77. Підсумковий звіт за 2018 рік Консультативного комітету Рамкової конвенції про захист національних меншин URL: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-ukraine-adopted-on-10-march-2017-published-on-5-marc/16807930cf> (дата звернення: 08.10.2022)

78. Порівняльна статистка структури державних видатків України та країн-сусідів України у 2016 URL: <https://cost.ua/688-budget-priorities-rating/> (дата звернення: 07.10.2022)

79. Посібник “Чорна методична. Та сама методична про комунікації молодіжних центрів під час війни” URL: <https://auyc.org.ua/youth-policy/chorna-methodychna/> (дата звернення: 17.10.2022)

80. Посібник для тренерів “Соціальна згуртованість через участь молоді” - <https://auyc.org.ua/youth-policy/posibnyk-dlia-treneriv-sotsialna-zghurtovanist-cherez-uchast-molodi/> (дата звернення: 17.10.2022)

81. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді "Компас" - <https://youth-worker.org.ua/library/posibnyk-z-osvity-z-prav-lyudyny-kompas/> (дата звернення: 19.10.2022)

82. Представництво ЮНІСЕФ (UNICEF) в Україні URL: <https://www.unicef.org/ukraine/> (дата звернення: 17.10.2022)

83. Презентація проєкту сучасного мистецтва «Sürgün» (травень 2021, м.Львів) URL: - <https://photo-lviv.in.ua/lviv-ian-zaproshuiut-na-vidkryttia-proektu-suchasnoho-mystetstva-surgun/> (дата звернення: 17.10.2022)

84. Про затвердження КМУ типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-tipovih-polozhen-pro-molodizhnij> (дата звернення: 09.10.2022)

85. Програма “Еразмус+” (Erasmus+) URL: <https://erasmusplus.org.ua/programa-yes-erazmus/pro-programu/> (дата звернення: 07.10.2022)

86. Програма “Європейський корпус солідарності” (European Solidarity Corps) URL: <https://www.salto-youth.net/rc/eeca/cooperation/languages/ua/esc/> (дата звернення: 07.10.2022)

87. Програма “Креативна Європа” (Creative Europe) URL: https://creativeeurope.in.ua/p/about_creative_europe_programme (дата звернення: 07.10.2022)

88. Програма “Молодіжний працівник” URL: <https://youth-worker.org.ua/> (дата звернення: 07.10.2022)

89. Програма “Необмежений: роблячи правильні рухи” (Unlimited: Making the Right Moves) URL:

<https://www.britishcouncil.org.ua/programmes/arts/unlimited> (дата звернення: 18.10.2022)

90. Програма резиденцій “Міжнародне місто мистецтв” (Cité Internationale des Arts) від Французького Інституту URL: <https://www.institutfrancais.com/en/actualites-professionnelles/opening-of-the-call-for-applications-for-the-residencies-program-of-the> (дата звернення: 19.10.2022)

91. Програма розвитку ООН в Україні URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (дата звернення: 15.10.2022)

92. Проєкт “Літературна мережа” URL: <https://chytomo.com/u-14-ukrainskykh-mistakh-stvoryly-literaturnu-merezhu/> (дата звернення: 07.11.2022)

93. Проєкт “Муралізм: художні проєкти французьких та українських митців” URL: <https://institutfrancais-ukraine.com/news/projet-de-graff> (дата звернення: 19.10.2022)

94. Проєкт “Састіпе. Зіткнувшись із упередженням” (“Sastipe. Facing prejudice”) URL: <https://yngo-arca.com/sastipe-facing-prejudice/> (дата звернення: 17.10.2022)

95. Проєкт створення європейської мережі підтримки діячів культурної й креативної індустрій “EIT Culture & Creativity” - <https://www.goethe.de/de/kul/ges/ser/kuk/eit.html> (дата звернення: 17.10.2022)

96. Проєкт ТАТOhub в Ужгороді <https://www.facebook.com/tatohub.uzhhorod> (дата звернення: 02.11.2022)

97. Проєкт Європейського Союзу та Ради Європи «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для потерпілих від дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі у країнах Східного партнерства» URL: <https://www.coe.int/en/web/inclusion-and-antidiscrimination/eap-regional-project> (дата звернення: 07.10.2022)

98. Рада Європи: Молодіжна робота та її принципи URL: <https://www.coe.int/uk/web/youth-portfolio/youth-work-essentials> (дата звернення: 09.10.2022)

99. Рамкова конвенція про захист національних меншин URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/GuideMinorities8en.pdf> (дата звернення: 12.10.2022)

100. Реалізація проєкту “Мистецьке переродження” в м.Ужгород URL: <https://zakarpattpost.net/2022/11/13/v-uzhhorodi-bude-novu-mural-identychnu-znyshchenomu-terorystamy-na-luhanshchyni/> (дата звернення: 14.11.2022)

101. Розвиток мережі молодіжних центрів як особливий пріоритет молодіжної політики в Україні URL: <https://decentralization.gov.ua/youth/molodizhni-tsentry-v-hromadakh> (дата звернення: 07.10.2022)

102. Руху проти мови ворожнечі (No Hate Speech Movement) URL: <https://www.coe.int/en/web/no-hate-campaign> (дата звернення: 09.10.2022)

103. Світова Федерація Українських Жіночих Організацій (СФУЖО)/ The World Federation of Ukrainian Women’s Organizations (WFUWO) URL: <http://wfuwo.org/> (дата звернення: 14.11.2022)

104. Світовий Конгрес Українців (СКУ) (World Ukrainian Congress) URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/> (дата звернення: 14.11.2022)

105. Світовий Конгрес Українських Молодіжних Організацій (СКУМО) (World Congress of Ukrainian Youth Organizations) URL: <https://www.skumo.org/en/> (дата звернення: 14.11.2022)

106. Серія посібників “Знак якості Ради Європи для молодіжних центрів” URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/council-of-europe-quality-label-for-youth-centres-a-series-of-publications-is-accessible-in-ukrainian> (дата звернення: 07.10.2022)

107. Спільні базові принципи інтеграції іммігрантів РЄ URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/82745.pdf (дата звернення: 07.10.2022)

108. Стан молодіжних центрів й просторів на кінець вересня 2022 року - URL: <https://www.facebook.com/youthcentersua/posts/pfbid0eCiNfLsdMeUmj9KwaREvPxx5HH8adNyC5WpquZQ75hXbs4MPuC8pJ4BNH7RWE3f11> (дата звернення: 08.10.2022)

109. Стаття 167 Розділу «Культура» Лісабонського договору – Договору про функціонування Європейського Союзу URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/evropeyskogo-soyuza-zakonodavstvo/stattya-167-dogovoru-pro-funktsionuvannya-363102.html> (дата звернення: 11.10.2022)

110. Створення офіційної платформи гуманітарної допомоги “СпівДія” URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spivdiya-v-ukrayini-zapustili-oficijnu-platformu-gumanitarnoyi-dopomogi> (дата звернення: 16.10.2022)

111. Створення першого в Україні ромського молодіжного центру “Романо Тхан” (м.Каховка, Херсонська обл.) URL: <https://khersonci.com.ua/public/53734-na-hersonshini-vidkriyut-molodizhnij-centr-dlya-romiv.html> (дата звернення: 20.10.2022)

112. Стратегія сприяння прав і можливостей осіб, що належать до ромської національної меншини, до українського суспільства на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.10.2022)

113. Ужгородська молодіжна рада - <https://www.facebook.com/UzhYouthCouncil> (дата звернення: 18.11.2022)

114. Український інститут міжнародної політики URL: <https://www.uipr.org.ua/> (дата звернення: 10.10.2022)

115. Фонд розвитку громад та адвокації від СКУ URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/fond-rozvitku-gromad-ta-advokaczi%d1%97/> (дата звернення: 14.11.2022)

116. Французький Інститут (L'Institut français) URL: <https://www.institutfrancais.com/en> (дата звернення: 19.10.2022)

117. Хартія Європейського Союзу про основоположні права/ URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT> (дата звернення: 07.10.2022)

118. Шевченко Н.О. Стратегії інкорпорації української культури до європейського гуманітарного простору // IV міжнародної наукової конференції молодих вчених, аспірантів та магістрантів “Культура і мистецтво: сучасний вимір” Київ, листопад 2020 С.127-128. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytutu/nauka/vydannia/2020_Kultura_mystetstvo.pdf (дата звернення: 20.10.2022)

119. Шепель Т. В., Наконечна В. І. (2020). Соціально-економічні наслідки міграції трудових ресурсів України та механізм їх регулювання. Економічний простір, (154), 179-185. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-34> (дата звернення: 05.10.2022)

120. Створення народознавчих майстерень на базі шкіл від СФУЖО URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid034s3Kq7DTfBod9aHkhmyAiEeTApbqUFvzCs4fap19KvDw9nxfyQ35egs6wu7a3q4K1&id=503260099748756 (дата звернення: 14.11.2022)

121. Immigrant Integration Policy in the European Union. Council Conclusions //Press Release 2618th Council Meeting. Justice and Home Affairs. Brussels, 19 November 2004 URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/82745.pdf. (дата звернення: 07.10.2022)

122. Koslowski R. European Union Migration Regime, Established and Emergent //Challenge to the nation-state: Immigration in the Western Europe a. he U.S. / Ed. by Joppke Chr. Oxford: Oxford Univ. press, 1998. P. 153- 190.

123. Prague Civil Society Centre (Празький центр громадянського суспільства) URL: <https://www.praguecivilsociety.org/> (дата звернення: 20.10.2022)